

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ

Відділ навчання мов національних меншин і зарубіжної літератури

ЗВІТ

про науково-дослідну роботу з теми

«Методика компетентнісно орієнтованого навчання мов і літератур
національних меншин у ліцеї»

Державний реєстраційний № 0118U003358

(01.01.2018 – 31.12.2020)

Київ – 2020

УДК: 373(091), 373.5.016:[81'243+821(477)]

№ держреєстрації № 0118U003358

інв. №

Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогіки
04053, м. Київ-53, вул. Січових Стрільців, 52-д
тел. 481-37-31

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор Інституту педагогіки
НАПН України
_____ О. М.
Топузов

2020 р.

«Затверджено»
на засіданні відділу навчання
мов національних меншин і зарубіжної літератури
Інституту педагогіки
НАПН України
11 листопада 2020р.,
протокол № 7

**ЗВІТ
ПРО НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

**«Методика компетентнісно орієнтованого навчання мов і літератур
національних меншин у ліцеї»
(заклучний)**

Керівник дослідження
к. філ. наук, провідний. наук. співроб.

О. Л. Фідкевич

Результати роботи розглянуто Вченою радою Інституту педагогіки
НАПН України, протокол №12 від 17 грудня 2020 р.

Бюро відділення загальної середньої освіти НАПН України (протокол №
№11 від 24 грудня 2020 р.

Київ – 2020 р.

ЗМІСТ

Список виконавців _____	4 стр.
Реферат _____	5 стр.
Вступ _____	7 стр.
Основний текст _____	16 стр.
Висновки _____	34 стр.
Список публікацій _____	39 стр.

ВИКОНАВЦІ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Фідкевич О. Л. – керівник наук. дослідж., канд. філ. наук, провідний. наук. співроб.
2. Бакуліна Н. В. – канд. пед. наук, ст. наук. співроб.
3. Снегірьова В. В. – канд. пед. наук, ст. наук. співроб.
4. Чернухін Є. К. – канд. філ. наук, провідний. наук. співроб.
5. Кондур З. А. – молод. наук. співроб.
6. Лоза І. С. – молод. наук. співроб.
7. Гичка О. С. – молод. наук. спів роб.

РЕФЕРАТ

Заключний звіт викладено на 52 сторінках (реферат – 5-6, вступ-7-15; основний текст 16-33, висновки – 33-38, список публікацій – 39-52).

Звіт відображає результати наукового дослідження співробітників відділу навчання мов національних меншин і зарубіжної літератури «Методика компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї», виконаного відповідно до тематичного плану НДР Інституту педагогіки НАПН України, технічного завдання на проведення наукового дослідження, програми дослідження.

Підставою для виконання науково-дослідної роботи є документи:

постанова Президії НАПН України від 29.04.2017 р., протокол № 1-2/7-145; постанова Президії НАПН України від 15.06.2017 р., протокол № 1-2/9-205; постанова Президії НАПН України від 28.09.2017 р., протокол № 1-2/12-253; рішення бюро Відділення загальної середньої освіти НАПН України від 30.05.2017 р., протокол № 5; Договір № 12/1/4-18 Нпр від 26 січня 2018 р.

Початок дослідження: 1 січня 2018 р. **Закінчення:** 31 грудня 2020 р.

Ключові слова: компетентісно орієнтоване навчання, методика навчання мов і літератур національних меншин, ліцей, компетентності.

Основні конструктивні та техніко-економічні показники: відповідність результатів дослідження сучасним досягненням педагогічної, психологічної та методичної наук; нормативним документам наукового дослідження і чинним вимогам до організації освітнього процесу в ліцеї.

Робота проводилася відповідно до вимог Державного стандарту базової і повної середньої освіти, законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Положення про порядок планування і контролю за виконанням наукових досліджень в НАПН України».

Валідність наукового дослідження забезпечувалася презентативністю результатів проведених експериментів.

Ступінь впровадження: впровадження очікуваних результатів НДР здійснювалося під час презентації експериментальних матеріалів на міжнародних і всеукраїнських конференціях, семінарах, круглих столах, на сайті Інституту педагогіки, на сторінці відділу навчання мов національних меншин і зарубіжної літератури у соціальній мережі Facebook; результати експериментальних досліджень упроваджено в практику роботи вчителів-словесників в експериментальних закладах загальної середньої освіти України, в роботу освітніх установ, з якими було укладено договори про співробітництво.

Підготовлено та впроваджено в освітню практику закладів загальної середньої освіти з навчанням мов національних меншин підручники та посібники:

Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас : підручник / Фідкевич О. Л., Снегірьова В. В., Курач Л. І. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 152 с.

Російська мова і література. Інтегрований курс. 11 клас : підручник / Фідкевич О. Л., Снегір'єва В. В., Курач Л. І. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 160 с. отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (Накази: №551 від 31. 06. 2018 р. – підручник для 10 класу; № 472 від 12. 04.2019 р. – підручник для 11 класу);

Навчально-методичний посібник: «Методика роботи з культурологічними текстами на уроках мови іврит у ліцеї» (канд. пед. наук, ст. наук. співроб. Бакуліна Н. В) – препринт;

Практичний посібник: «Методика компетентнісно орієнтованого навчання новогрецької мови і літератури: робота з культурологічними текстами в 10-11 класах» (канд. філ. наук, провідний наук. співроб. Чернухін Є. К.) – препринт;

Методичний посібник «Методика компетентнісно орієнтованого навчання ромської мови в школі» (мол. наук. співроб. Кондур З. А) – препринт.

Підготовлено та надруковано методичні рекомендації та календарне планування до підручників у педагогічних журналах з метою їх ефективного впровадження, розроблені критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з інтегрованого курсу російської мови і літератури

На підручник «Російська мова і література. Інтегрований курс. 11 клас» / Фідкевич О. Л., Снегір'єва В. В., Курач Л. І. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 152 с. отримано «Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір» № 86968 від 19.03.2019 р.

Методичні рекомендації, науково-методичні статті, що містять результати усіх етапів дослідження, оприлюднено шляхом друкування у фахових журналах, на сайтах НАПН України, закладів і установ, з якими укладено угоду, збірниках матеріалів конференцій, семінарів, форумів.

Ефективність виконаної роботи. Результати апробації **довели** ефективність розроблених методик, підручників і посібників, їхній безпосередній вплив на вирішення провідних завдань компетентнісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї, а саме: навчання російської мови та літератури, мови іврит і новогрецької мови та літератури, ромської мови.

Від експериментальних закладів загальної середньої освіти отримано довідки про впровадження підзвітної продукції й ефективність її використання в освітньому процесі.

Галузь використання: педагогіка, психологія, теорія та методика навчання мов та літератур національних меншин.

ВСТУП

Тема дослідження: «Методика компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї»: № 0118U003358

Навчання мов і літератур національних меншин є важливою складовою системи мовно-літературної галузі загальної середньої освіти України.

Основні соціальні завдання, які мають вирішуватися в процесі навчання мов і літератур національних меншин, полягають у забезпеченні культурно-освітніх потреб національних спільнот, представниками яких є здобувачі освіти; у сприянні розвитку рідної мови і культури, підтримці їх активної ролі в освітньому процесі; у формуванні толерантності та взаємоповаги в міжнаціональному спілкуванні; підготовці здобувачів освіти до ефективної соціальної реалізації в сучасному суспільстві.

Ці завдання розглядаються в контексті соціально-політичних напрямів модернізації української держави та спрямовуються як на збереження етнокультурної самобутності учнів, так і на укріплення їхньої громадянської ідентичності, національно-патріотичної свідомості. Основними законами, які слугують орієнтирами в реалізації цих завдань є закони: «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019 р.): «Про освіту» (стаття 7), 2017 р. , «Про повну загальну середню освіту» (стаття 5), 2020 р.) й ін.

Метою мовно-літературної освіти в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов національних меншин згідно із завданнями Нової української школи є розвиток особистості з цілісним гуманістичним світоглядом, якій притаманне інноваційне мислення, яка цінує рідну мову та культуру, шанобливо ставиться до української мови як чинника національної єдності, до української держави, до її історії та культури.

У новому Державному стандарті базової середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 30. 09. 2020 № 898) мета мовно-літературної галузі визначається як розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які читають інформаційні та художні тексти рідною мовою, зокрема класичної та сучасної художньої літератури, здатні спілкуватися рідною мовою для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень.

В умовах реформування української шкільної освіти процес навчання мов і літератур національних меншин повинен спрямовуватися не на накопичення знань, автоматизацію умінь і навичок у процесі індивідуального розвитку особистості учнів; нарешті він має перейти від формату відтворювання отриманої інформації до формату опанування компетентностей – динамічної комбінації знань, умінь і цінностей, що стануть у нагоді випускникам закладів загальної середньої освіти для прийняття рішень у повсякденному житті.

Отже, основоположним підходом у навчанні мов і літератур національних меншин має бути компетентісний підхід, який зумовлює чітке визначення

практичних результатів навчання, що відображено у вимогах Державних стандартів, чинних програмах.

Згідно цих вимог учні є активними учасниками процесу пізнання; враховуються як їх власні цінності й освітні орієнтири, так і соціальний контекст навчання, а результатом навчання є особистісно та суспільно важливі ключові та предметні компетентості, які обумовлюють готовність учнів до діяльності в типових життєвих обставинах, здатність справлятися з реальними проблемами, що виникають у різних сферах і ситуаціях; діяти самостійно з урахуванням мети й умов діяльності; проявляти активну громадянську позицію, відповідальність у співробітництві з іншими людьми; відстоювати позиції гуманістичного світогляду.

Проблема реалізації компетентнісного підходу до навчання мов і літератур національних меншин досліджувалася в загальнопедагогічному, дидактичному та почасти методичному аспектах як у вітчизняній, так і у зарубіжній педагогічній науці.

Проте в умовах запровадження профільного навчання розглядалися лише окремі аспекти цієї проблеми. Цілісні, системні дослідження змісту, методів, форм і засобів навчання мов і літератур національних меншин в старшій школі на рівні стандарту, які мають бути спрямовані на формування ключових і предметних компетентностей, не проводилися, що є однією із причин недостатньої результативності та практичної спрямованості навчання.

У той же час продовжується пошук ефективних форм і прийомів реалізації компетентнісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин, який потребує не тільки подальшого теоретичного осмислення його методологічних принципів, а й практичної реалізації у вигляді сучасних компетентнісно орієнтованих підручників і посібників з навчання мов і літератур національних меншин.

Отже, **актуальність НДР** «Методика компетентнісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї» зумовлюється завданнями реформування української шкільної освіти, впровадженням у систему шкільної освіти концепції Нової української школи та нових освітніх Державних стандартів, законів щодо функціонування державної мови та мов національних меншин, їх місця та ролі в сучасному освітньому процесі, а також потребою у створенні профільної школи на основі інтеграції, диференціації й індивідуалізації навчального процесу, нових навчальних програм з інтегрованих курсів мов і літератур національних меншин на засадах компетентнісного підходу, компетентнісно орієнтованих підручників і навчально-методичної літератури.

Дослідження проблеми компетентнісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї надає можливість спрямовувати діяльність авторів програм мовно-літературних курсів, навчальної шкільної літератури, на реалізацію компетентнісної парадигми у побудові змісту й організації навчального процесу.

Об'єкт дослідження: процес навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї.

Предмет дослідження: методика компетентнісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї.

Мета дослідження - обґрунтувати та розробити компетентнісно орієнтовану методику навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати педагогічну та методичну літературу з проблеми наукового дослідження, нормативні документи, навчально-методичні комплекси з навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї.

2. Визначити науково-методичні засади компетентнісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї.

3. Розробити методику компетентнісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї.

4. Визначити й обґрунтувати концептуальні принципи конструювання підручників інтегрованого курсу російської мови і літератури (10-11 класи), навчально-методичного посібника з навчання мови іврит, практичного посібника з навчання новогрецької мови і літератури для 10-11 класів, методичного посібника з навчання ромської мови.

5. Сформувати та структурувати навчальний зміст, розробити методичний апарат підручників інтегрованого курсу російської мови і літератури (10-11 класи), навчально-методичного посібника з навчання мови іврит, практичного посібника з навчання новогрецької мови і літератури для 10-11 класів, методичного посібника з навчання ромської мови в школі.

6. Експериментально перевірити ефективність методики компетентнісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї та розроблених підручників і посібників; узагальнити здобуті теоретичні та практичні результати дослідження.

7. Застосувати результати дослідження до підготовки підручників і посібників з мов і літератур національних меншин (російська мова і література, мова іврит, новогрецька мова і література, ромська мова);

8. Здійснити коригування змісту експериментальних підручників і посібників за результатами апробації.

9. Підготувати до друку рукописи:

підручників «Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас»; «Російська мова і література. Інтегрований курс. 11 клас»;

навчально-методичного посібника «Методика роботи з культурологічними текстами на уроках мови іврит у ліцеї»;

практичного посібника: «Методика компетентнісно орієнтованого навчання новогрецької мови і літератури: робота з культурологічними текстами в 10-11 класах»;

методичного посібника: «Методика компетентнісно орієнтованого навчання ромської мови в школі».

10. Узагальнити і упровадити результати дослідження в освітню практику.

11. Спрогнозувати і виявити соціальний ефект упровадження результатів НДР.

Теоретична основа дослідження.

Теоретичним підґрунтям дослідження є основні положення компетентнісно орієнтованого навчання, висвітлені у наукових працях із проблем сутності та шляхів формування ключових і предметних компетентностей (Н. Бібік, Н. Богданець-Білокаленко, М. Вашуленко, І. Гудзик, Н. Голуб, О. Горошкіна, І. Зимня, Б. Ельконін, І. Єрмаков, О. Овчарук, С. Караман, В. Краєвський, К. Пономарьова, Є. Пасов, Дж. Равен, В. Редько, О. Савченко, В. Хуторський, О. Хорошковська та ін.).

Науковою основою для розробки методики інтегрованого навчання мов і літератур національних меншин стали наукові праці Я. Коменського, Дж. Локка, Й. Гербарта, Ф. Дістервега, О. Вільмана, І. Песталоцці, в яких предметна інтеграція розглядається як один із шляхів вирішення проблеми системності у навчанні; педагогічні розробки Дж. Дьюї, Ж. Декролі (проблемно-комплексна система навчання), С. Шацького, С. Рубінштейна, М. Рибникової; українських вчених: Г. Іваниці, О. Музиченка, Я. Чепіги-Зеленкевича, В. Сухомлинського; наукові дослідження зарубіжних учених з проблеми предметної інтеграції другої половині ХХ: Р. Канвейя, В. Кніппа, М. Ліпмана, Г. Метьюза, Д. Текера, М. Тоззі, Х.-Л. Фрезе, й ін.; сучасні дослідження українських вчених, у яких обґрунтовано та розроблено методологічні основи інтеграції, пропонуються шляхи реалізації предметної інтеграції в навчальному процесі (А. Данилюк, С. Гончаренко, М. Іванчук, Н. Костюк, І. Козловська, Г. Лещенко, О. Ляшенко, Ю. Мальований, В. Моштук, Є. Романенко, О. Сергєєв, Я. Собко, І. Стиркіна, Т. Усатенко, Є. Яворський, Т. Яценко).

Методологічна основа дослідження. В основу методології дослідження покладено положення компетентнісно орієнтованої парадигми освіти, теоретичні основи інтеграції як сучасного напрямку реалізації компетентнісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у старшій школі; системний комплексний підхід до осмислення й аналізу досліджуваної проблеми, знаходження шляхів її вирішення; тенденції розвитку сучасної мовно-літературної освіти.

Методи, що використовувалися у досягненні мети та завдань НДР: *теоретичні* (аналіз нормативних документів, які законодавчо закріплюють основні принципи навчання мов і літератур національних меншин в освітньому процесі, педагогічної та методичної літератури, навчальної літератури, програм, концепцій у контексті визначеної проблеми дослідження; вивчення й узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду навчання мов і літератур національних меншин у закладах загальної середньої освіти, теоретичне моделювання); *емпіричні* (бесіди з учителями й учнями, батьками, представниками національних громад, анкетування, цілеспрямоване

спостереження за діяльністю учнів і вчителів у процесі навчання); *експериментальні* (метод педагогічного експерименту, апробація теоретичних положень, викладених у змісті підручників з навчання російської мови і літератури, навчально-методичного посібника з мови іврит, практичного посібника з навчання новогрецької мови і літератури, методичного посібника з навчання ромської мови); *статистичні* (опрацювання та порівняння й узагальнення результатів кількісного й якісного аналізу отриманих результатів).

Загальна гіпотеза дослідження ґрунтувалася на припущенні, що мета та зміст компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї будуть успішно реалізовані за умов:

- урахування індивідуально-психологічних особливостей учнів старшого шкільного віку; особливостей їхнього когнітивного розвитку; етнокультурної самобутності учнів, їхнього мовного середовища;
- організації навчального процесу на принципах особистісно-орієнтованого навчання, реалізації партнерської суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учнями та вчителем; учнів між собою, яка передбачає спільну цілеспрямовану діяльність всіх учасників освітнього процесу;
- розроблення науково-методичного супроводу компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин (методики, підручники, посібники) на основі реалізації інтегрованого, комунікативно-когнітивного, особистісно-діяльнісного, культурологічного та текстоцентричного підходів.

Концепція дослідження. Необхідність розробки методики компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї розглядається в контексті стратегічних цілей реформування сучасного освітнього процесу в українських закладах загальної середньої освіти, яке передбачає підвищення якості мовно-літературної освіти, увиразнення її практичної спрямованості на формування ключових і предметних компетентностей, які сприятимуть ефективній соціалізації учнів ліцею.

Інтеграція мовного та літературного курсів як сучасний підхід до реалізації навчання мов і літератур національних меншин на компетентісній основі сприятиме оптимізації освітнього процесу, поліпшенню пізнавальної діяльності учнів, підвищенню системності знань; забезпечить засвоєння універсальних прийомів сучасного сприйняття й обробки інформації.

Наукова новизна здобутих результатів дослідження полягає у визначенні та науковому обґрунтуванні цілей і змісту компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї, які ґрунтуються на принципах інтегрованого, комунікативно-когнітивного, особистісно-діяльнісного, культурологічного та текстоцентричного підходів і передбачають формування в учнів рідномовної комунікативної компетентності, читацької та літературної компетентностей на основі опрацювання текстів різних жанрів і стилів, цілісних творів художньої літератури рідною мовою, що у свою чергу сприяє ефективному формуванню їхнього комунікативного досвіду в ситуаціях

багатомовного та полікультурного спілкування; забезпечує культурно-освітні потреби етнокультурних спільнот, до яких належать здобувачі освіти, з урахуванням пріоритетів соціально-політичного розвитку нашої держави.

Теоретичне значення дослідження полягає:

- у визначенні дидактичних і методичних засад компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї;

- у визначенні, науковому обґрунтуванні та розробленні принципів добору й організації змісту компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї;

- у розробці концептуальних засад конструювання компетентісно орієнтованих підручників і посібників з мов і літератур національних меншин для учнів ліцею.

Практичне значення дослідження полягає в забезпеченні процесу навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї підручниками та посібниками, підготовленими за результатами виконання наукового дослідження, зокрема: підручниками інтегрованого курсу російської мови і літератури (10-11 класи), навчально-методичним посібником з навчання мови івриту у ліцеї, практичним посібником з навчання новогрецької мови і літератури (10-11 класи) та методичного посібника з навчання ромської мови.

Результати дослідження можуть слугувати методологічним підґрунтям для розробки посібників і підручників з навчання мов і літератур національних меншин, а також у процесі професійної підготовки майбутніх учителів-словесників у системі післядипломної педагогічної освіти.

Експериментальна база дослідження – гімназія № 153 ім. О. С. Пушкіна м. Києва; ліцей №82 м.Одеси, Чернівецька спеціалізована школа «Освітні ресурси та технологічний тренінг» I – III ступенів № 41 з вивченням єврейського етнокультурного компоненту, приватний навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I – III ступенів – дитячий садок «Міцва-613» м. Білої Церкви; спеціалізована школа № 94 «Еллада» з поглибленим вивченням іноземних мов м. Києва, загальноосвітня школа I – III ступенів № 13 м. Ужгорода.

Апробація і впровадження. Проміжні та кінцеві результати дослідження впроваджувалися в процес навчання мов і літератур національних меншин учнів старших класів експериментальних навчальних закладів відділу, в процес підготовки майбутніх вчителів мов і літератур національних меншин в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти, закладах вищої педагогічної освіти.

Апробація й упровадження отриманих результатів НДР здійснювалися також під час презентації експериментальних матеріалів на міжнародних і всеукраїнських конференціях, семінарах, круглих столах, на сайті Інституту педагогіки, на сторінці відділу навчання мов національних меншин і зарубіжної літератури в соціальній мережі Facebook.

Соціальний ефект упровадження результатів дослідження полягає у сприянні:

- підтримки та розвитку мов і культур національних меншин, збереженню етнокультурної самобутності здобувачів освіти; формуванню їх громадянської ідентичності;

- оптимізації навчального процесу, ефективній трансформації змісту мовно-літературної освітньої галузі в контексті модернізації української освіти;

- процесу підвищенню якості освіти у відповідності до цілей сучасного етапу розвитку українського суспільства й особистісних інтересів і запитів учнів ліцею.

Структура дослідження. Наукове дослідження «Методика компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї» проводилося упродовж 2018- 2020 рр. в три етапи відповідно до мети і завдань дослідження:

I-ий етап: *пошуково-моделювальний* (2018 р.).

II-ий етап: *експериментальний* (2019 р.).

III-ій етап: *узагальнювально-впроваджувальний* (2020 р.).

На I-му етапі (2018 рік) *проаналізовано* педагогічну та методичну літературу з проблеми наукового дослідження, нормативні документи, навчально-методичні комплекси з навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї; *визначено* науково-методичні засади компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї; *визначено й обґрунтовано* підходи до навчання мов і літератур національних меншин у старшій школі, основні методи та прийоми їх реалізації; *розроблено* методику компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї; *обґрунтовано* концептуальні засади конструювання компетентісно орієнтованих підручників і посібників з навчання мов і літератур національних меншин у старшій школі; організовано та проведено констатувальний етап педагогічного експерименту; здійснено кількісно-якісний аналіз й узагальнення його результатів.

На II-му етапі (2019 рік) уточнено зміст, методи та прийоми компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї; організовано та проведено формувальний етап педагогічного експерименту; експериментально перевірено теоретичні положення дослідження в ході формувального етапу педагогічного експерименту; застосовано результати дослідження до підготовки компетентісно орієнтованих підручників і посібників з навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї.

На III-му етапі (2020 рік) узагальнено та систематизовано теоретичні положення та практичні результати дослідження; скориговано зміст експериментальних підручників і посібників з навчання мов і літератур національних меншин за результатами апробації, підготовлено до видання рукописи підручників і посібників; здійснено впровадження результатів наукового дослідження в освітню практику й їх моніторинг; виявлено

соціальний ефект дослідження; зроблено й обгрунтовано висновки щодо ефективності основних результатів дослідження; підготовлено заключний науковий, річний та анований звіти, іншу звітну документацію.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

уточнено цілі та завдання компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин мов у ліцеї відповідно до цілей і завдань сучасного етапу розвитку української освіти з урахуванням положень Нової української школи та Державних стандартів повної загальної середньої освіти;

визначено й обгрунтовано науково-методичні засади компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї, зокрема: особливостей застосування інтегрованого, комунікативно-когнітивного, особистісно-діяльнісного, культурологічного, текстоцентричного підходів; методу проблемного навчання, методу проєктів; методу комплексного філологічного та порівняльного аналізу текстів у процесі формування ключових і предметних компетентностей учнів ліцею;

уперше в Україні розроблено, уточнено та представлено методику компетентісно орієнтованого навчання російської мови і літератури (інтегрований курс) у ліцеї; методику компетентісно орієнтованого навчання новогрецької мови і літератури на основі роботи з культурологічними текстами, методику роботи з культурологічними текстами в процесі компетентісно орієнтованого навчання мови іврит; компетентісно орієнтовану методику навчання ромської мови у школі;

визначено концептуальні засади конструювання компетентісно орієнтованих підручників інтегрованого курсу російської мови і літератури; навчально-методичного посібника з навчання мови іврит; практичного посібника з навчання новогрецької мови і літератури та методичного посібника з навчання ромської мови;

розроблено систему компетентісно орієнтованих питань і завдань до художніх текстів, текстів що містять інформацію культурологічного, літературознавчого, історико-літературного характеру тощо та потребують самостійного учнівського аналізу, критичного осмислення й інтерпретації;

зроблено висновок, що мовно-літературна інтеграція є ефективною за умов комплексного, системного підходу до її реалізації на тематичному, понятійно-термінологічному, діяльнісному рівнях;

скориговано зміст експериментальних підручників і посібників за результатами апробації;

набули подальшого розвитку ідеї інтеграції мовно-літературних курсів у закладах загальної середньої освіти з навчанням мов національних меншин (старші класи), пріоритетного застосування текстоцентричного підходу до навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї; застосування комплексного філологічного аналізу текстів, методу проєктів, проблемних завдань у процесі інтегрованого навчання мов і літератур національних меншин у старшій школі; розширення читацького та пізнавального простору в контексті

реалізації інтегрованих мовно-літературних курсів; діалогу учнів з художнім текстом, автором твору, розвитку критичного мислення в процесі його опрацювання;

підготовлено й видруковано: підручники «Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас»; «Російська мова і література. Інтегрований курс. 11 клас»;

підготовлено до видання рукописи: навчально-методичного посібника «Методика роботи з культурологічними текстами на уроках мови іврит у ліцеї»; **практичного посібника:** «Методика компетентнісно орієнтованого навчання новогрецької мови і літератури: робота з культурологічними текстами в 10-11 класах»; методичного посібника «Методика компетентнісно орієнтованого навчання ромської мови в школі».

Розроблені підручники та посібники впроваджено в практику старшої школи.

Прикладні результати дослідження

Навчальна продукція (підручники):

1. Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас : підручник / Фідкевич О. Л., Снегірьова В. В., Курач Л. І. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 152 с.
2. Російська мова і література. Інтегрований курс. 11 клас : підручник / Фідкевич О. Л., Снегірьова В. В., Курач Л. І. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 160 с. На підручники отримано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (Накази: №551 від 31. 06. 2018 р. – підручник для 10 класу; № 472 від 12. 04.2019 р. – підручник для 11 класу);
3. Навчально-методичний посібник: «Методика роботи з культурологічними текстами на уроках мови іврит у ліцеї» (Бакуліна Н.В) – препринт;

Виробничо-практична продукція:

1. Практичний посібник: «Методика компетентнісно орієнтованого навчання новогрецької мови і літератури: робота з культурологічними текстами в 10-11 класах» (Чернухін Є.К.) – препринт;
 2. Методичний посібник «Методика компетентнісно орієнтованого навчання ромської мови в школі» (Кондур З.А) – препринт;
- виявлено** соціальний ефект дослідження;
зроблено й обгрунтовано висновки щодо ефективності основних результатів дослідження

За результатами дослідження опубліковано – статей (16) і тези (53) у збірниках матеріалів конференцій, семінарів, форумів.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Планове прикладне дослідження «Методика компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї» є комплексним та умовно поділяється на декілька підтем, пов'язаних між собою загальною проблемою.

Реалізація цих підтем ґрунтується на визначених у ході дослідження загальних дидактико-методичних підходах до навчання мов національних меншин і літератур у ліцеї.

Утім методики навчання визначених для дослідження мов і літератур національних меншин мають специфічні особливості з огляду на соціальний і лінгвістичний статуси кожної мови; традиції вивчення цих мов у закладах загальної середньої освіти України; зміни в законодавчих і нормативних документах щодо навчання мов і літератур національних меншин. Саме тому підзвітна тема поділяється на такі напрями дослідження:

- Методика компетентісно орієнтованого навчання російської мови і літератури в ліцеї
- Методика компетентісно-орієнтованого навчання новогрецької мови і літератури на основі роботи з культурологічними текстами в 10 -11 класах.
- Методика роботи з культурологічними текстами в процесі навчання мови івриту у ліцеї.
- Методика компетентісно орієнтованого навчання ромської мови в школі

1. Завдання й основні наукові результати пошуково-моделювального етапу дослідження за 2018 рік.

Для забезпечення виконання **пошуково-моделювального** етапу дослідження визначено основні завдання згідно технічного завдання:

- *проаналізувати* педагогічну та методичну літературу з проблеми наукового дослідження, нормативні документи, навчально-методичні комплекси з навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї;
 - *розробити програму дослідження;*
 - *визначити* науково-методичні засади компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї;
 - *визначити й обґрунтувати* підходи до навчання мов і літератур національних меншин у старшій школі, основні методи та прийоми їх реалізації;
 - *розробити* методику компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї;
 - *обґрунтувати* концептуальні засади конструювання компетентісно орієнтованих підручників і посібників з навчання мов і літератур національних меншин у старшій школі;

- *організувати та провести* констатувальний етап педагогічного експерименту; здійснити кількісно-якісний аналіз й узагальнення його результатів.

- *створити* рукопис підручника «Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас» (Фідкевич О.Л., Снегір'ова В.В., Курач Л.І.); розділи рукопису навчально-методичного посібника: «Методика роботи з культурологічними текстами на уроках мови іврит у ліцеї» (Бакуліна Н.В); розділи рукопису практичного посібника «Методика компетентісно орієнтованого навчання новогрецької мови і літератури: робота з культурологічними текстами в 10-11 класах» (Чернухін Є.К.); розділи рукопису методичного посібника «Методика компетентісно орієнтованого навчання ромської мови в школі» (Кондур З.А).

Основні результати науково-дослідної роботи.

На основі аналізу законодавчих документів для системи освіти, директивних матеріалів МОН України, вітчизняних і зарубіжних психологічних і педагогічних наукових джерел, публікацій у періодичних виданнях, здобутків шкільної практики в закладах освіти нашої країни та зарубіжжя, педагогічного спостереження за організацією навчальної взаємодії учасників освітнього процесу; навчально-методичних комплексів з навчання мов і літератур національних меншин; вивчення стану досліджуваної проблеми в практиці шляхом опитування учителів:

- **виявлено** стан розроблення методики компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї, зокрема російської мови і літератури, новогрецької мови і літератури, мови іврит і ромської мови;

- **з'ясовано**, що методика компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї потребує сучасної трансформації й подальшого дослідження, що сприятиме підвищенню якості гуманітарної освіти в контексті відповідності її змісту викликам сьогодення;

Процес компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин не в достатній мірі забезпечений якісними сучасними підручниками і посібниками: це і відсутність підручників інтегрованих мовно-літературних курсів, використання підручників, підготовлених Грецькою Республікою, Ізраїлем і схвалених до використання МОН України; недостатній рівень українських підручників з навчання цих мов і літератур.

Лише в останні роки було розроблено повний навчальний курс новогрецької мови від 1 до 11 класів (укладачі: О. Добра, Н. Воєвутко, А. Малахіті та ін.). Недостатньо в царині інтегрованого навчання російської мови і літератури, новогрецької мови і літератури, мови іврит і ромської мови суттєвих методологічних розробок, рекомендацій, загалом якісного дидактико-методичного супроводу навчання в закладах середньої шкільної освіти України.

Особливо це стосується навчання ромської мови. Наразі в переліку освітніх програм МОН є програми ромської мови для початкової і середньої ланки освіти (Мисик І. Г., Єрмошкін С. М., Семенов О. С.). Ромська мова в цих програмах представлена як синтез різних ромських діалектів і говірок

ловарського, келдерарського, сервського, урсарського, кримського тощо. Така інтеграція наразі не визнається і не сприймається багатьма представниками цих діалектів. На жаль, у планах закладів загальної середньої освіти відсутній курс ромської мови. Вона викладається або факультативно, або інтегровано з іншою мовою в межах програм багатомовної освіти.

Водночас зміст наявних підручників з мов і літератур національних меншин потребує удосконалення і з огляду на нерівномірну реалізацію в них мовної, мовленнєвої, літературної, соціокультурної ліній, що вимагає від учителів застосування значної кількості додаткових матеріалів.

Певною проблемою є можливість системного розгляду творів грецької літератури, єврейської літератури, ромської літератури; використання культурологічних текстів у процесі навчання цих мов, які мали б сприяти розумінню особливостей національних культур, надавати свого роду ключі для розкриття імпліцитної інформації і тих мовленнєвих кодів, без знання яких процес комунікації ускладнюється й може призвести до непорозуміння. Тому питання методики відбору та використання текстів культурологічного спрямування на уроках вивчення цих мов є актуальним і може бути вирішеним лише шляхом його подальшого дослідження та впровадження результатів у педагогічну практику.

➤ **зроблено висновок**; що вирішення завдань реформування української шкільної освіти у контексті переходу на нову компетентісно орієнтовану освітню модель, яка представлена в Концепції нової української школи, законодавчо та нормативно закріплена в законах «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», в нових Державних стандартах, потребує якісних змін у процесі навчання мов і літератур національних меншин, зокрема на рівні старшої школи;

➤ **розроблено** план дослідження;

➤ **проаналізовано** терміни, пов'язані з навчанням мов і літератур національних меншин на компетентісній основі: *мовно-літературна інтеграція; комунікативна, читацька, літературна і культурологічна компетентності* й уточнено їх зміст відповідно до завдань дослідження;

Беручи до уваги дослідження науковців у царині культурології, лінгвокультурології, соціолінгвістики запропоновано розглядати поняття «культурологічна компетентність учнів ліцею» як *здатність розуміти і орієнтуватися в базових елементах культури, впізнавати в мовних одиницях і продуктах культурно-ціннісні настанови, культурні та ментальні коди; організовувати свою комунікативну поведінку та визначати комунікативні стратегії в контексті культури вивчуваної мови з метою досягнення взаєморозуміння у міжкультурному спілкуванні.*

➤ **визначено** підходи до розробки дидактико-методичних засад компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї;

Основним підходом до модернізації змісту навчання мов і літератур національних меншин визначено мовно-літературну *інтеграцію* як умову

ефективного узагальнення знань, забезпечення їх комплексності та системності. Передбачається, що інтегрований підхід до навчання мов і літератур в закладах загальної освіти України дасть змогу формувати навчальні результати учнів відповідно до вимог нових освітніх стандартів, оптимізувати навчальний процес.

➤ **розкрито** сутність інтеграції та наукове підґрунтя її реалізації в контексті навчальних курсів російської мови і літератури, новогрецької мови і літератури, мови іврит і ромської мови як способу синтезування складників мовних і літературних знань, умінь і навичок, які у взаємодії формують ключові та предметні компетентності ліцеїстів; впливають на їх ціннісні установки;

Було зроблено висновок, що саме інтеграція змісту освіти, в тому числі й гуманітарної, визначається у світовій освітній практиці як один із пріоритетних напрямків у розвитку гуманітарної галузі.

➤ **обґрунтовано** концептуальні засади розроблення дидактико-методичного супроводу компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї, визначено психолого-педагогічні умови формування ключових і предметних компетентностей учнів старших класів у процесі навчання мов і літератур національних меншин на основі *інтегрованого, комунікативно-когнітивного, особистісно-діяльницького, культурологічного та текстоцентричного підходів до навчання*; принципи добору змісту підручників російської мови і літератури (10-11 класи), навчально-методичного посібника з навчання мови іврит у ліцеї, практичного посібника з навчання новогрецької мови і літератури для 10-11 класів, методичного посібника з навчання ромської мови; **сформовано та структуровано** їх навчальний зміст, **розроблено** методичний апарат;

➤ **визначено**, що тексти різних стилів і жанрів, зокрема тексти культурологічного спрямування; авторські навчальні тексти є основними структурними елементами змісту інтегрованих підручників російської мови і літератури, посібників з навчання новогрецької мови, мови іврит, ромської мови, підґрунтям для організації значної частини роботи на уроці, для здійснення комплексного філологічного аналізу – інтегрованого методу розвитку мовленнєвих умінь учнів; обговорення проблематики художніх творів, проведення дискусій, створення власних текстів тощо;

➤ **організовано і проведено констатувальний експеримент**;

Результати здійсненого *констатувального педагогічного експерименту* під час пошуково-моделювального етапу наукового дослідження виявили, що 58% учителів недостатньо володіють понятійним апаратом з проблеми компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин, невпевнено та неповно розкривають зміст компетентностей, що мають формуватися у процесі навчання мов і літератур національних меншин, не розуміють у повній мірі сутності інтегрованого навчання мови і літератури, особливостей мовно-літературних інтегрованих курсів, не мають достатнього навчального культурологічного матеріалу та відповідно не спрямовують свою діяльність на ефективне формування культурологічної компетентності.

Аналіз результатів анкетування педагогів, проведеного в експериментальних закладах освіти України, засвідчив, що вчителі-словесники приділяють недостатню увагу формуванню культурологічної компетентності в учнів ліцею. Так, лише 25,3 % застосовують методи навчання, які ураховують культурологічний компонент змісту навчання; 17,8% опитаних використовують тексти культурологічного спрямування та працюють над збагаченням лексики учнів, знайомлять із особливостями івритського мовленнєвого етикету, 13,5% респондентів усвідомлюють поняття культурологічної компетентності, а 65% взагалі не мають навчального матеріалу для застосування в освітній практиці.

Кількісно-якісний аналіз експерименту свідчить про недостатній рівень сформованості комунікативної, читацької та літературної компетентностей учнів старшої школи з мов та літератур національних меншин (навчальні курси, що досліджувалися у ході експерименту), про брак навчально-методичного забезпечення цих курсів.

Утім, 89% опитаних учнів зазначали свою зацікавленість у вивченні рідної мови з урахуванням її культурного аспекту (російської, новогрецької, мови іврити і ромської мови) та водночас недостатній рівень володіння ними. Особливо це стосується новогрецької мови, мови іврит і ромської мови з огляду на їх лінгвістичний і соціальний статус, кількість годин у навчальній програмі закладів освіти.

Здобуті емпіричні дані були враховані під час підготовки запланованих підручників і посібників, а саме: розроблено зміст і визначено напрями реалізації мовно-літературної інтеграції – комунікативне спрямування, текстоцентризм, культуровідповідність, поєднання мовно-літературної інтеграції та диференціації; використання комплексного філологічного аналізу як пріоритетної форми роботи з текстами.

➤ **було зроблено висновок**, що мовно-літературна інтеграція є ефективною за умов системного підходу до її реалізації на понятійно-термінологічному, комунікативно-мовленнєвому та навчально-дидактичному рівнях;

➤ **визначено**, що особливої уваги потребує *добір змісту й освітніх технологій* для формування комунікативної та читацької компетентностей учнів з урахуванням аспекту національної культури. Адже саме *культура є складовою змісту освіти* та має бути спрямована на формування ціннісної системи учня, слугувати його становленню та розвитку як індивідуальності. Більше того, *цінності та культура* є першорядними поняттями з десяти основних понять тезаріусу філософських засад освіти поряд із духовністю та моральністю, творчістю та розвитком, свободою та відповідальністю, спілкуванням і самовизначенням. Їх реалізація відбувається лише у неперервному взаємозв'язку з *мовою*: присвоєння фактів культури – у процесі використання мови (всіх видів мовленнєвої діяльності як засобів спілкування) й оволодіння мовою – на основі присвоєння фактів культури.

➤ **дібрано** тексти різних жанрів і стилів, навчальні автентичні адаптовані тексти для формування культурологічної компетентності ліцеїстів,

мовленнєві зразки для здійснення соціокультурного спілкування і розвитку усного та писемного мовлення;

Добір текстів і навчального матеріалу ґрунтувався на таких *лінгводидактичних принципах*:

- культуровідповідності та культурної, комунікативної, пізнавальної, розвиваючої та виховної цінності;
- прагматичної та соціальної ефективності; взаємозв'язку навчання мови та культури;
- урахування рідної (першої) мови та культури й індивідуального мовного та культурного досвіду;
- автентичності;
- частотності;
- типовості та варіативності мовного та мовленнєвого матеріалу;
- тематичної організації навчання; концентричного вивчення тематики;
- інтегрованого навчання видам мовленнєвої діяльності й аспектів мови;
- науковості, достатності та доступності тощо (Ніколаєва, 2013; Редько, 2012).

Ці положення стали вагомим підґрунтям для *визначення базових компонентів змісту культурологічної компетентності ліцеїстів* у процесі інтегрованого навчання мов і літератур національних меншин. Насамперед, це:

- знання базових елементів культури (національних звичаїв, традицій, реалій, історичних подій, відомих постатей тощо);
- здатність виявляти у мові культурологічну, лінгвокультурну, країнознавчу, соціокультурну інформацію та користуватися нею з метою досягнення комунікативної мети;
- аналіз і зіставлення цінностей, культурних понять і явищ власної й інших культур;
- виявлення умінь здійснювати міжкультурну комунікацію, яка передбачає знання лексичних одиниць з національно-культурним (етнокультурним) компонентом семантики та навичок адекватного їх уживання у ситуаціях міжкультурного спілкування;
- розуміння та використання фонових знань, ціннісних установок під час спілкування; врахування психологічної та соціальної ідентичності, притаманної даній культурі, виявлення толерантної поведінки для досягнення взаєморозуміння в ситуаціях опосередкованого та безпосереднього міжкультурного спілкування; подолання труднощів і перешкод під час спілкування у формі діалогу культур.

- **розроблено** систему компетентісно орієнтованих завдань з російської, новогрецької мови, мови іврит ромської мови яка охоплює 3 етапи процесу засвоєння навчального матеріалу: 1-сприйняття (актуалізація знань учнів, мотивація до вивчення теми); 2-осмислення (розвиток творчого критичного мислення, формування навичок самостійної роботи

та продуктивно-евристичної діяльності); 3 - застосування вивченого матеріалу (формулювання особистої думки, ставлення до розглянутого навчального матеріалу, проблеми); компетентісно орієнтовані завдання до художнього тексту, які потребують здійснення учнівського аналізу художнього твору та його інтерпретації; з'ясовано, що така побудова завдань мотивує учнів до пошуку нової інформації за текстом і розв'язання проблем, піднятих автором;

- **створено** рукопис підручника «Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас» (Фідкевич О. Л, Снегірьова В. В., Курач Л. І.); розділи рукопису навчально-методичного посібника: «Методика роботи з культурологічними текстами на уроках мови іврит у ліцеї» (Бакуліна Н. В); розділи рукопису розділів рукопису практичного посібника «Методика компетентісно орієнтованого навчання новогрецької мови і літератури: робота з культурологічними текстами в 10-11 класах» (Чернухін Є. К.); розділи методичного посібника «Методика компетентісно орієнтованого навчання ромської мови в школі» (Кондур З. А).

Результати науково дослідження також відображено у запланованих статтях і тезах під час науково-практичних заходів, у звіті за 2018 рік.

Апробація результатів наукового дослідження за 2018 р. здійснювалася шляхом участі співробітників у 3-х міжнародних конференціях (м. Київ), у 7 всеукраїнських і регіональних науково-практичних семінарах (м. Київ, м. Одеса, м. Дніпро, м. Ужгород, м. Чернівці), у роботі 3 круглих столів (м. Київ, м. Кременчуг) та інших науково-методичних заходах; 1 співробітник відділу є співорганізатором міжнародного семінару в м. Вільнюс, Латвія.

До констатувального експерименту були залучені учні 10-11 класів закладів загальної середньої освіти: гімназія № 153 ім. О. С. Пушкіна м. Києва; ліцею № 82 м.Одеси, Чернівецька спеціалізована школа «Освітні ресурси та технологічний тренінг» I – III ступенів № 41 з вивченням єврейського етнокультурного компоненту, приватний навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I – III ступенів – дитячий садок «Міцва-613» м. Білої Церкви; спеціалізована школа № 94 «Еллада» з поглибленим вивченням іноземних мов м. Києва, загальноосвітня школа I – III ступенів № 13 м. Ужгорода.

2. Завдання й основні наукові результати експериментального етапу дослідження за 2019 рік.

Для забезпечення виконання **експериментального** етапу дослідження, визначено основні завдання згідно технічного завдання:

- *уточнити* зміст, методи та прийоми компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї;
- *організувати та провести* формувальний етап педагогічного експерименту;
- *експериментально перевірити* теоретичні положення дослідження в

ході формувального етапу педагогічного експерименту;

- *застосувати результати дослідження* до підготовки компетентісно орієнтованих підручників і посібників з навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї;

- *створити* рукопис підручника «Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас» (Фідкевич О. Л, Снегір'ова В. В., Курач Л. І.); розділи рукопису навчально-методичного посібника: «Методика роботи з культурологічними текстами на уроках мови іврит у ліцеї» (Бакуліна Н. В); розділи рукопису практичного посібника «Методика компетентісно орієнтованого навчання новогрецької мови і літератури: робота з культурологічними текстами в 10-11 класах» (Чернухін Є. К.); розділи рукопису методичного посібника «Методика компетентісно орієнтованого навчання ромської мови в школі» (Кондур З. А).

Основні результати науково-дослідної роботи

На II-му етапі (2019 рік) наукового дослідження:

- *уточнено* зміст, методи та прийоми компетентісно орієнтованого навчання російської мови та літератури (інтегрований курс) у ліцеї; ромської мови в школі; роботи з культурологічними текстами на уроках мови іврит і новогрецької мови в ліцеї.

- *підтверджено* концептуальні засади конструювання компетентісно орієнтованих підручників інтегрованого курсу з російської мови і літератури, навчально-методичного посібника з навчання мови іврит, практичного посібника з навчання новогрецької мови і літератури та методичного посібника з ромської мови;

Добір навчального матеріалу до змісту підручника і посібників, їх структурування здійснювалися на основі *компетентісно-орієнтованого підходу до* навчання мов і літератур національних меншин.

У контексті цього підходу:

1. Визначено основну мету інтегрованого курсу російської мови і літератури: формування творчої особистості з гуманістичним цілісним світоглядом, здатної до толерантного міжкультурного спілкування, самоорганізації та самовдосконалення, яка вільно орієнтується в інформаційному просторі. Ця мета визначає завдання розвитку комунікативної, читацької та літературної компетентностей учнів на основі *комунікативно-когнітивного, особистісно-діяльного, культурологічного та текстоцентричного підходів до навчання російської мови і літератури*. Реалізації цієї мети та завдань підпорядковано зміст підручника, методи представлення його навчального матеріалу. У підручнику реалізовано інтеграцію навчальних курсів російської мови і літератури. Одночасно зберігаються індивідуальні ознаки мови і літератури як навчальних предметів.

Головною характеристикою нового інтегрованого підручника є його спрямованість на практичне оволодіння мовою як засобом спілкування та пізнання з урахуванням розвитку 4 видів мовленнєвої діяльності (аудіювання,

говоріння, читання, письма), що передбачає активізацію суб'єкт-суб'єктної діяльності учнів і вчителя на основі ситуацій спілкування, які актуалізуються засобами цікавих для учнів текстів; фрагментів творів художньої літератури.

Розділи підручника організовано на основі тематичних блоків, що дає вчителю можливість самостійно розподіляти та планувати навчальний матеріал на кожний урок теми. Представлені в основній частині підручника тексти є основою для організації навчальної діяльності. Особливість навчальних текстів полягає в тому, що вони є авторськими. Це дає можливість узагальнення матеріалу на новому рівні, з урахуванням індивідуальної позиції автора тексту та відповідно сприяє формуванню самостійного критичного мислення учнів, розвиває вміння співвідносити отриману інформацію із наявними знаннями.

Завдання до тексту спрямовані не тільки на формування здатності сприймати й розуміти текст, а й оперувати його інформацією (аналізувати, порівнювати, доводити власну думку, оцінювати, застосовувати в нових ситуаціях, створювати нове); на розвиток умінь розгортати текст, додаючи приклади, виражально-зображальні засоби тощо; створювати вторинний текст на основі автентичного, в тому числі з урахуванням зміни стилю, структури, форми; ділитися особистими враженнями від літературних творів, включаючи його критичний аналіз, який осмислюється як опосередкована комунікація з автором твору.

Система вправ підручника підпорядковується передовсім завданню формування комунікативної компетентності, яка передбачає готовність до ефективної комунікативної взаємодії в різних сферах і ситуаціях, що відповідають досвіду, інтересам, віковим і психологічним особливостям учнів ліцею; здатність до доцільного вибору комунікативних стратегій з урахуванням мети й умов спілкування, до оцінювання результату спілкування та його свідомої корекції.

У розділах, які реалізують літературну лінію підручника, ключові фрагменти художніх творів представлені з урахуванням історико-хронологічного принципу з метою репрезентації літературного процесу в історично-культурному дискурсі; тексти, які уміщують основні факти біографії та творчості письменників; літературознавчі та культурологічні коментарі, важливі для осмислення творів художньої літератури. Тексти художніх творів супроводжуються запитаннями та завданнями, що організують читацьку діяльність учнів від активного спостереження над мовними засобами – до розкриття головної інтриги та характеристики героїв; від колективної роботи над текстом – до індивідуальної; від формування особистісного ставлення й оцінки прочитаного – до планування подальшої роботи та створення власних текстів; вони поєднують читацькі емоції та смислове розуміння тексту, творчу уяву й естетичний погляд на художню форму.

Створена методична система представлення й опрацювання художніх текстів, спрямована на опанування учнями елементів аналізу й інтерпретації літературного твору, засвоєння ними алгоритмів дослідницької та творчої діяльності, норм навчальної комунікації, самостійне осмислення та

гармонізацію навчальних дій. Запропонована робота з текстом корелює з сучасними стратегіями інтерактивного читання та комунікації, орієнтована на розвиток різних сторін діяльності читача та сприяє переходу кожного учня на більш високі рівні художнього сприйняття.

2. Було уточнено критерії добору текстів культурологічного спрямування, визначено методи й прийоми роботи на передтекстовому, текстовому та післятекстовому етапах для формування всіх складових комунікативної компетентності учнів у процесі навчання мови іврит. Під час створення навчально-методичного посібника з мови іврит для ліцеїстів було дібрано тексти відповідно до трьох основних способів спілкування – *перцептивного, інформаційного й інтерактивного*.

Крім цього добір культурологічних текстів відбувався з урахуванням п'яти основних видів розуміння тих чи інших фактів єврейської культури у порівнянні та взаємозв'язку з фактами української культури, а саме на основі *ідентифікації, проєкції, соціальної перцепції, емпатії та каузальної атрибуції*.

У ході дослідження було визначено, що за такої моделі *інтерпретація* фактів культури стає результатом діалогу культур у міжкультурному спілкуванні та сприяє глибшому взаєморозумінню мов і культур.

Результати дослідного навчання підтвердили, що запропоновані культурологічні тексти навчально-методичного посібника з мови іврит для ліцеїв сприяють також реалізації пізнавального, розвивального, виховного та навчального аспектів освітнього процесу. Це виявляється в *інтеграції змісту* навчання та передбачає оволодіння знаннями з мови іврит і літератури та культури єврейського народу, розвиток здатності сприймати інше та зняття можливої ксенофобії як наслідку недостатності досвіду міжкультурного спілкування, формування гуманістичних моральних цінностей особистості, уміння спілкуватися в соціокультурному просторі на рівні досягнення міжнаціонального взаєморозуміння.

У процесі дослідного навчання через діалог (*dia logos* «через слово», «засобом слова») нами були задіяні *інтерактивні методи*, які також сприяли налагодженню співпраці, спільної діяльності, кооперації, координації, порозуміння та злагоди. Тому, саме використання культурологічних текстів може стати одним із ефективних шляхів формування комунікативної компетентності ліцеїстів і створення навчальних ресурсів компетентісно орієнтованого навчання мови іврит у ліцеї.

3. Розділи практичного підручника з навчання новогрецької мови і літератури організовано на основі тематичних блоків, що дає вчителю можливість самостійно розподіляти та планувати навчальний матеріал відповідно до рівня підготовленості учнів, цілей і завдань навчання тощо.

Соціокультурна лінія представлена в посібнику 20 темами, які віддзеркалюють ключові концепти новогрецької історії та культури й є наріжними каменями сучасного грецького світогляду: «Міфи», «Падіння Константинополя», «Революція 1821 роки», «Малоазійська катастрофа», «Мовне питання», «Діаспора», «Еміграція», «Природа» тощо.

В якості основних текстів для кожної з 20 тем були дібрані фрагменти з літературних творів найвідоміших грецьких поетів і письменників (Д. Соломос, Р. Фереос, Я. Ріцос, Н. Казандазакіс та інш.), які містять важливі для грецького світосприйняття культурні концепти. Частина допоміжних текстів є уривками публіцистичних або наукових текстів, а також текстами фольклору, які доповнюють розкриття змісту соціокультурологічних концептів, відповідно до зазначених у розділах тем.

Головною характеристикою нового посібника є його спрямованість на практичне оволодіння мовою як засобом спілкування та пізнання з урахуванням її культурного аспекту.

Питання та завдання до текстів спрямовані на перевірку сприйняття й розуміння, аналізу нової інформації, порівняння, оцінювання її та застосовування, розгортання первинного тексту, висловлювання особистого ставлення учнів до проблем, поставлених автором тексту.

Посібник є двомовним у тому сенсі, що кожний тематичний розділ розпочинає стаття укладача, присвячена темі, або концепту, про які йдеться далі в новогрецьких текстах. Ці вступні статті призначені винятково для викладачів і слугують для кращого розуміння змісту й сутності конкретного концепту, його місця в грецькій культурі, його значення в контексті історії Греції та в сучасних громадських дискурсах. Очевидно, що інформація, таким чином репрезентована у посібнику, може бути використана викладачами також і на уроках з метою пояснення тих чи інших особливостей теми.

4. Методичний посібник з навчання ромської мови підготовлено з урахуванням завдань модернізації українського освітнього простору, які визначені в Законі «Про освіту», у Державних стандартах, Концепції нової української школи і передбачає навчання ромської мови на основі суб'єкт-суб'єктних відносин, у контексті діалогу мов і культур, з урахуванням основних принципів мультилінгвального навчання.

Компетентісно орієнтоване навчання ромської мови в школі має на меті розвиток ключових компетентностей, що передбачає формування наскрізних умінь, серед яких визначається критичне та системне мислення, вміння висловлювати власну думку, здатність логічно обґрунтовувати власну позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, проявляти ініціативу, приймати рішення, розв'язувати проблеми, створювати нове, вміння співпрацювати з іншими членами колективу.

Посібник є двомовним (ромська мова й українська мова), що надає можливість використовувати знання, вміння та навички, набуті у процесі навчання державної мови у межах чинних програм. Цей підхід було визначено з урахуванням статусу, особливостей актуалізації ромської мови та пріоритетних завдань навчання української мови як державної. Він базується на принципах етнолінгводидактики, враховує природний полілігвізм учнів-ромів, їх фонові знання про культуру ромського й українського народів. До основних методів у реалізації мети навчання ромської мови у порівнянні з

українською є контрастивний та інтегративний методи, метод переключення мовного коду, метод опори на рідну мову.

Методика спрямована і на розвиток компенсаторної компетентності, яка передбачає готовність учнів долати дефіцит знань і мовленнєвих умінь в першій чи другій мові: здатність учня зрозуміти значення слова, виходячи з контексту у процесі читання, або слухання, у процесі говоріння спростити фразу, надати інформацію, використовуючи знайомі слова, паравербальні засоби.

Головною метою посібника є методичне забезпечення формування початкового рівня комунікативної компетентності, необхідного для мовленнєвої практики учнів-ромів рідною мовою, розширення знань українськомовних учнів про ромську мову та культуру, що сприятиме активному залученню дітей ромів до шкільного життя, толерантному сприйняттю їх способу життя, традицій.

Соціокультурна мета посібника передбачає сприяння більш ефективній соціалізації учнів з ромських сімей в шкільному колективі, вміння гідно представляти свою національну культуру на основі здобутих знань про свій народ, традиції, історію тощо.

Тексти в посібнику належать до різних жанрів, як фольклорних, так і літературних. Вони висвітлюють різні сфери й аспекти життя учнів: стосунки у родині, громаді, шкільне життя та стосунки у шкільному колективі, ромські народні традиції, світ природи тощо. Тексти розподілені на основі культурних концептів, як універсальних, так і власне ромських. Цей підхід визначає тематику обраних текстів. У кожному розділі розміщено тексти та завдання до них, які спрямовані на сприйняття, розуміння й осмислення інформації тексту. Саме текст є підґрунтям, на якому учні вправляються у вимові звуків, засвоюють лексику, граматичні конструкції, розвивають мовленнєві уміння. Деякі тексти супроводжуються перекладом українською мовою, що дає можливість використовувати метод переключення мовного коду, метод паралельного перекладу, метод порівняння.

Не всі тексти супроводжуються перекладами. Робота з такими текстами передбачає використання методу повного занурення, методу лінгвістичної знахідки. Кожний текст супроводжується ромсько-українським словничком, який дає можливість організувати роботу з використанням методу порівняння.

Учень у процесі навчання має не тільки розуміти текст, а й оперувати його інформацією (аналізувати, порівнювати, доводити власну думку, оцінювати, застосовувати у нових ситуаціях, створювати нове). Саме тому завдання до текстів посібника мають різні рівні когнітивної складності.

Важливою проблемою у навчанні ромських дітей у початковій школі залишається ефективна комунікація учителя з учнями й інтеграція дітей з ромських сімей у класний колектив, а також проблема наявності в Україні професійних педагогів ромів, або педагогів неромського походження зі знанням ромської мови. Саме тому вчителі, які працюють в класах, де є учні із ромської спільноти, повинні бути особливо уважними до дотримання певних

психологічних-педагогічних умов оцінювання їх діяльності, які є важливою умовою ефективності роботи із розробленим посібником, серед яких найважливішою є – створення партнерських стосунків між учителем та учнем, що стимулюють зростання досягнень, спрямованість на розвиток і підтримку учнів.

- *організовано та проведено* формувальний етап педагогічного експерименту;
- *здійснено* експериментальну перевірку теоретичних положень дослідження у ході формувального етапу педагогічного експерименту;

У ході *формувального експерименту*, який проводився локально в школах і класах з російською мовою навчання, з вивченням мови іврит, новогрецької мови і літератури, ромської мови перевірено ефективність розробленої компетентно орієнтованої методики та навчальних матеріалів. Відзначено позитивну динаміку зростання учнів як компетентних мовців і читачів, їхньої творчої самореалізації у процесі формуванні предметних і ключових компетентностей.

У класах з навчанням російської мови відзначено зростання контрольних показників, таких як: здійснювати комплексний філологічний аналіз тексту – на 10,5%; створювати вторинний текст (тези, анотації, конспекти) – на 7,5%; визначати проблеми, поставлені автором – на 5,4%; виявляти й аналізувати інформацію на рівні підтексту – на 9,6%; оцінювати роль сюжетно-композиційних елементів твору – на 7,8%; складати психологічну характеристику героїв з урахуванням художніх деталей (портретних, мовленнєвих тощо) – на 5,2%; вести діалог у процесі аналізу твору – на 8,3%; успішно працювати в групах, парах – на 11,6 %; створювати власні усні та письмові висловлювання (повідомлення, виступи, резюме, есе, пости) – на 10,2%.

В учнів експериментальних класів підвищився інтерес до самостійного читання творів художньої літератури та публіцистики; на уроках учні вільно та вправно викладали й обґрунтовували свою думку з приводу твору літератури; порівнювали літературні твори з точки зору їхньої теми, ідеї, проблеми, художніх засобів, творчо інтерпретували художні тексти.

У класах з вивченням мови іврит на основі тестових контрольних робіт засвідчено зростання показників рівня культурологічних знань і вмінь учнів, а саме: знання базових елементів єврейської культури (національних звичаїв, традицій, реалій, історичних подій, відомих постатей тощо) стали вищі на 18,8%; здатність виявляти у мові іврит культурологічну, лінгвокультурну, країнознавчу, соціокультурну інформацію та користуватися нею з метою досягнення комунікативної мети – на 25,4%; аналізувати та зіставляти ціннісно-культурні поняття й явища єврейської й української культур – на 17,3%; здійснювати міжкультурну комунікацію, яка передбачає знання лексичних одиниць з національно-культурним (етнокультурним) компонентом семантики

та навичок адекватного їх уживання у ситуаціях міжкультурного спілкування – на 22,3%; здатність самостійно створювати власний текст із використанням культурологічної інформації – на 28,6% та долати труднощі у процесі спілкування – на 25,6%. Середній показник сформованості культурно-мовних умінь в учнів експериментальних класів зріс на 23%.

У експериментальних класах з навчанням новогрецької мови також відзначено позитивну якісну динаміку процесу формування розвитку основних ключових і предметних компетентностей учнів, зростання контрольних показників, таких як: знання базових елементів грецької культури (національних звичаїв, традицій, історичних подій, артефактів; постатей відомих культурних діячів тощо) – на 15%; здатність виявляти у текстах культурологічну, країнознавчу інформацію та користуватися нею з метою досягнення комунікативної мети – на 7,8%; аналізувати та зіставляти культурні концепти, явища новогрецької й української культур – на 5%; здійснювати міжкультурну комунікацію, яка передбачає знання лексичних одиниць з етнокультурним компонентом семантики та навичок їх уживання у ситуаціях міжкультурного спілкування – на 7% ; 68% учнів були здатні самостійно створити власний текст із використанням культурологічної інформації.

В учнів підвищилася мотивація до вивчення новогрецької мови, інтерес до самостійного читання творів художньої літератури та публіцистики новогрецькою мовою; до критичного осмислення проблем, що розглядаються в запропонованих текстах, до аналізу культурологічної інформації, що міститься в них.

У школі, де навчаються діти з ромської громади, доведено ефективність розробленої методики та навчальних матеріалів. Виявлено, що тексти, розміщені в посібнику, є цікавими для учнів; система завдань посібника сприяє удосконаленню вмінь школярів у різних видах мовленнєвої діяльності; умінь слухати й аналізувати текст, відповідати на питання до тексту, ставити власні питання; сприймати й осмислювати культурологічну інформацію; брати участь у обговореннях проблем, що піднімаються в текстах, створювати власні монологічні висловлювання.

Покращилися уміння учнів слухати та розуміти зміст текстів ромською мовою – на 7,2 %, виокремлювати й осмислювати інформацію про традиції ромів, їхню культуру – на 5,3% , доцільно застосовувати звороти мовленнєвого етикету – на 6,2%, формулювати тему й основну думку прослуханого тексту – на 6,1% ; відповідати на питання щодо фактичної інформації тексту – на 5, 5%; стисло передавати зміст тексту– на 4%.

Підвищилися показники рівнів сформованості таких умінь як здатність виявляти у текстах культурологічну, соціокультурну інформацію та користуватися нею для досягнення комунікативної мети – на 4%; аналізувати та зіставляти ціннісно-культурні поняття й явища ромської й української культур – на 7%; здатність самостійно створювати власний текст ромською мовою із використанням культурологічної інформації – на 6%.

Було зроблено висновок, що актуалізація культурно-ціннісного аспекту в навчанні ромської мови сприяє розвитку пізнавально-комунікативних здібностей учнів; забезпечує зв'язок різних видів діяльності на уроці; дає змогу досягти органічного поєднання логіко-понятійного й емоційно-образного компонентів у процесі пізнання, посилює практичну спрямованість навчання.

У цілому результати експериментальної роботи **довели** ефективність розроблених навчальних матеріалів та їх безпосередній вплив на вирішення провідних завдань компетентісно орієнтованого навчання російської мови і літератури у ліцеї, новогрецької мови і літератури, мови іврит у ліцеї, ромської мови у школі.

Дібрані навчальні матеріали, система завдань у процесі роботи над культурологічними текстами мовою іврит і новогрецькою мовою, ромською мовою сприятимуть формуванню в учнів уявлень про існування різних картин світу, їхню взаємодію та співіснування, долучення до цінностей єврейської, новогрецької, ромської культури, традицій, історії, літератури, мистецтва, усвідомленню власної національної ідентичності та розвитку толерантного ставлення до інших культур;

➤ **застосовано** результати дослідження до підготовки рукопису підручника з інтегрованого курсу російської мови і літератури (11 клас) і посібників з навчання новогрецької мови і літератури, ромської мови і літератури, мови іврит;

➤ **створено** рукопис підручника «Російська мова і література. Інтегрований курс. 11 клас»; розділи рукописів навчально-методичного посібника «Методика роботи з культурологічними текстами на уроках мови іврит у ліцеї» (Бакуліна Н. В.), методичного посібника практичного посібника «Методика компетентісно орієнтованого навчання ромської мови в школі» (Кондур З. А.), «Методика роботи з культурологічними текстами на уроках новогрецької мови у 10-11 класах» (Чернухін Є.К.).

Результати науково дослідження також відображено у запланованих статтях і тезах під час науково-практичних заходів, у звіті за 2019 рік.

Апробація результатів експериментального етапу дослідження здійснювалася шляхом: обговорення їх на засіданнях відділу; оприлюднення на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, науково-практичних семінарах у різних регіонах України; опублікування наукових доробків у періодичних виданнях; науково-методичного консультування діяльності експериментальних навчальних закладів; презентації підручників і навчальних посібників з інтегрованого курсу.

У 2019 р. співробітник відділу взяли участь: у 6 міжнародних конференціях (м. Київ, м. Одеса, м. Дніпро, м. Чернівці), у 4 міжнародних науково-методичних семінарах (м. Київ, м. Запоріжжя, м. Больцано (Італія); у 5 всеукраїнських науково-методичних семінарах (м. Київ, м. Одеса, м. Ужгород, м. Чернівці); роботі 3 круглих столів (м. Київ, м. Дніпро): 1 співробітник відділу є співорганізатором міжнародного науково-практичного семінару в м. Єрусалім (Ізраїль).

До констатувального експерименту були залучені учні 10-11 класів закладів загальної середньої освіти: гімназія № 153 ім. О. С. Пушкіна м. Києва; Чернівецька спеціалізована школа «Освітні ресурси та технологічний тренінг» I – III ступенів № 41 з вивченням єврейського етнокультурного компоненту, приватний навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I – III ступенів – дитячий садок «Міцва-613» м. Білої Церкви; спеціалізована школа № 94 «Еллада» з поглибленим вивченням іноземних мов м. Києва, загальноосвітня школа I – III ступенів № 13 м. Ужгорода.

3. Завдання й основні наукові результати узагальнювально-впроваджувального етапу дослідження за 2020 рік.

Для забезпечення виконання експериментального етапу дослідження, визначено основні завдання згідно технічного завдання:

узагальнити та систематизувати теоретичні положення та практичні результати дослідження;

скоригувати зміст експериментальних підручників і посібників з навчання мов і літератур національних меншин за результатами апробації,

підготувати до видання рукописи експериментальних підручників і посібників;

здійснити впровадження результатів наукового дослідження в освітню практику й їх моніторинг;

виявити соціальний ефект дослідження;

зробити й обґрунтувати висновки щодо ефективності основних результатів дослідження;

підготувати заключний науковий, річний та анотовані звіти, іншу звітну документацію.

Основні результати наукового дослідження.

Узагальнено та систематизовано теоретичні положення та практичні результати дослідження;

представлено розроблену методику компетентісно орієнтованого навчання російської мови і літератури (інтегрований курс) у ліцеї; методику компетентісно орієнтованого навчання мови іврит і новогрецької мови на основі роботи з культурологічними текстами в 10-11 класах; методику компетентісно орієнтованого навчання ромської мови в школі;

узагальнено концептуальні засади конструювання компетентісно орієнтованих підручників інтегрованого курсу російської мови і літератури в ліцеї, навчально-методичного посібника з навчання мови іврит у ліцеї, практичного посібника з навчання новогрецької мови в 10-11 класах і методичного посібника з навчання ромської мови в школі;

скориговано зміст експериментальних підручників і посібників за результатами апробації;

зроблено й обґрунтовано висновки щодо ефективності теоретичних і практичних результатів дослідження;

набули подальшого розвитку ідеї інтеграції мовно-літературних курсів у закладах загальної середньої освіти з навчанням мов національних меншин (старші класи), пріоритетного застосування текстоцентричного підходу до навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї; застосування методу комплексного філологічного аналізу текстів, методу проєктів, проблемних завдань у процесі інтегрованого навчання мов і літератур національних меншин у старшій школі; розширення читацького та пізнавального простору в контексті реалізації інтегрованих мовно-літературних курсів; діалогу учнів з художнім текстом, автором твору, розвитку критичного мислення в процесі його опрацювання;

підготовлено та видруковано: підручники «Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас»; «Російська мова і література. Інтегрований курс. 11 клас»;

підготовлено до видання рукописи: *навчально-методичного посібника* «Методика роботи з культурологічними текстами на уроках мови івриту у ліцеї»; *практичного посібника*: «Методика компетентісно орієнтованого навчання новогрецької мови і літератури: робота з культурологічними текстами в 10-11 класах»; методичного посібника «Методика компетентісно орієнтованого навчання ромської мови в школі»;

результати науково-дослідної роботи **впроваджено** в практичну освітню діяльність навчальних закладів;

спрогнозовано та виявлено, що впровадження результатів науково-дослідної роботи за темою «Методика компетентісно орієнтованого навчання мов та літератур національних меншин у ліцеї» сприятиме: оптимізації навчального процесу, трансформації змісту мовно-літературної освітньої галузі в контексті модернізації та реформування української школи; підвищенню якості освіти у відповідності до завдань сучасного етапу розвитку українського суспільства й особистих інтересів і запитів учнів; підтримці та розвитку мов і культур національних меншин, збереженню етнокультурної ідентичності здобувачів освіти, формуванню їх громадянської ідентичності на патріотичних засадах. Підготовлені навчальні матеріали можуть слугувати методичним підґрунтям для створення компетентісно орієнтованих посібників, підручників з навчання інших мов і літератур з урахуванням їх культурного аспекту;

підтверджено ефективність представленої методики компетентісно орієнтованої методики навчання мов і літератур національних меншин, створених експериментальних підручників і посібників, їхній безпосередній вплив на вирішення провідних завдань компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин; на створення умов для осучаснення змісту та методів інтегрованого навчання російської мови і літератури, новогрецької мови і літератури, мови івриту, ромської мови з урахуванням практичного спрямування й особистісно орієнтованого підходу до навчання, завдань формування соціально й особистісно важливих ключових компетентностей випускників школи.

Вважаємо, що мовно-літературна інтеграція, навчання мов і літератур національних меншин з урахуванням їх культурного контексту є ефективними напрямками підвищення якості мовно-літературної освіти, оптимізації й ефективності навчального процесу в цілому.

Результати науково дослідження відображено у запланованих статтях і тезах під час науково-практичних заходів, у звіті за 2020 рік.

Упровадження результатів наукового дослідження за 2020 р.

Співробітники відділу взяли участь у 8 міжнародних конференціях (м. Київ, м. Київ- м. Ужгород- м. Бело-Бяльське (Польща), м. Київ- м. Флоріда (США), м. Київ-м. Єрусалим (Ізраїль), у 7 міжнародних семінарах (м. Київ, м. Київ- м. Тель-Авів, м. Чернівці, м. Запоріжжя); у 8 всеукраїнських і регіональних конференціях (м. Київ, м. Дніпро, м. Біла Церква, м. Львів, м. Вижниця); у 1 міжвузівській онлайн конференції (м. Київ); 2 співробітники відділу взяли участь у Всеукраїнському експерименті за підтримки ОВК ЄС і МОЗ України (наукові експерти); 1 співробітник відділу є співорганізатором 4-х міжнародних круглих столів за підтримки ОВК ЄС і МОЗ України; 2 співробітника є співорганізаторами 2 міжнародних проєктів.

Результати експерименту були впроваджені у практичну діяльність закладів загальної середньої освіти: гімназія № 153 ім. О.С. Пушкіна м. Києва; ліцей №82 м. Одеси; Чернівецька спеціалізована школа «Освітні ресурси та технологічний тренінг» I – III ступенів № 41 з вивченням єврейського етнокультурного компоненту, приватний навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I – III ступенів – дитячий садок «Міцва-613» м. Білої Церкви; спеціалізована школа № 94 «Еллада» з поглибленим вивченням іноземних мов м. Києва, загальноосвітня школа I – III ступенів № 13 м. Ужгорода.

ВИСНОВКИ

Відповідно до визначених завдань НДР за темою *«Методика компетентнісно-орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин»* (2018—2020 рр.) на *пошуково-констатувальному етапі дослідження* (2018) на основі аналізу психолого-педагогічної літератури, законодавчих документів у царині освіти, директивних матеріалів МОН України, здобутків вітчизняної та зарубіжної шкільної практики було зроблено висновки про актуальність і перспективність обраної теми.

Актуальність НДР *«Методика компетентнісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї»* зумовлюється завданнями реформування української шкільної освіти, переходом на нову компетентнісно орієнтовану освітню модель, яка представлена в Концепції нової української школи, законодавчо та нормативно закріплена в законах *«Про освіту»* та *«Про загальну середню освіту»*, в нових Державних стандартах. Вирішення цих завдань потребує якісних змін у процесі навчання мов і літератур національних меншин, зокрема на рівні старшої школи, що засвідчив аналіз стану навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї.

Здійснений аналіз дозволив визначити підходи до розробки дидактико-методичних засад компетентнісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї, *розробити* методику навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї на компетентнісних засадах з урахуванням завдань сучасного етапу розвитку мовно-літературної галузі української освіти.

Основним підходом до трансформації змісту навчання мов і літератур національних меншин визначено мовно-літературну *інтеграцію як умову узагальнення знань, забезпечення їх комплексності та системності*, на основі якої було заплановано розроблення нової методики інтегрованого навчання мов і літератур національних меншин, підручників і посібників для цих інтегрованих курсів.

У накових публікаціях співробітників відділу обґрунтовано концептуальні засади розроблення дидактико-методичного супроводу компетентнісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї, визначено психолого-педагогічні умови формування ключових і предметних компетентностей учнів старших класів у процесі навчання мов і літератур національних меншин на основі *інтегрованого, комунікативно-когнітивного, особистісно-діяльного, культурологічного та текстоцентричного підходів до навчання*; розкрито сутність мовно-літературної інтеграції, перспективність її реалізації у процесі навчання учнів ліцею;

Було розроблено й обґрунтовано концептуальні принципи конструювання підручників і посібників з навчання мов і літератур національних меншин з урахуванням цих підходів: підручників російської мови і літератури (10-11 класи), навчально-методичного посібника з навчання мови іврит у ліцеї, практичного посібника з навчання новогрецької мови і літератури для 10-11

класів, методичного посібника з навчання ромської мови; сформовано та структуровано їх навчальний зміст, розроблено методичний апарат.

Тексти різних стилів і жанрів, зокрема тексти культурологічного спрямування; авторські навчальні тексти визначені основними структурними елементами змісту інтегрованих підручників російської мови і літератури, посібників з навчання новогрецької мови, мови іврит, ромської мови, підгрунтям для організації значної частини роботи на уроці, для здійснення комплексного філологічного аналізу – інтегративного методу розвитку мовленнєвих умінь учнів; обговорення проблематики художніх творів, проведення дискусій, створення власних текстів тощо.

На першому етапі дослідження було підготовлено та проведено **констатувальний** етап педагогічного експерименту; здійснено кількісно-якісний аналіз й узагальнення його результатів.

На підставі результатів експерименту було перевірено доцільність запропонованих форм інтеграції, актуальність вибраних текстів та ефективність компетентісно орієнтованих питань і завдань до них у процесі навчання російської мови і літератури, новогрецької мови і літератури, мови іврит, ромської мови; уточнено коло тем для спілкування з урахуванням обраних культурно-ціннісних понять; визначено зміст та основні принципи організації навчального матеріалу у запланованих підручниках і посібниках.

На **експериментальному етапі** (2019) розроблено підручники «Російська мова та література. Інтегрований курс» для 10 та 11 класів; навчально-методичний посібник «Методика роботи з культурологічними текстами на уроках мови іврит у ліцеї», практичний посібник «Навчання новогрецької мови і літератури у 10-11 класах: робота з культурологічними текстами», методичний посібник «Методика компетентісно орієнтованого навчання ромської мови в школі». Добір навчального матеріалу до змісту підручників і посібників здійснювався на компетентісних засадах.

Головними характеристиками інтегрованих підручників і посібників є спрямованість на практичне оволодіння мовою як засобом спілкування, на опанування учнями комплексом важливих, особистісно значущих способів діяльності, які є соціально затребуваними та дозволяють учням ефективно діяти у життєвих типових ситуаціях.

Система вправ розроблених підручників і посібників підпорядковується передовсім завданню формування ключової комунікативної компетентності, яка передбачає готовність до ефективної комунікативної взаємодії в різних сферах і ситуаціях, що відповідають досвіду, інтересам, віковим і психологічним особливостям учнів ліцею; здатність до доцільного вибору комунікативних стратегій з урахуванням мети й умов спілкування, до оцінювання результату спілкування та його свідомої корекції.

Запропонована авторами підручників і посібників методика роботи з текстами корелює з сучасними стратегіями інтерактивного читання та комунікації, орієнтована на розвиток різних сторін діяльності читача та сприяє

переходу кожного учня на більш високі рівні інформаційного й естетичного сприйняття текстів.

У ході **формульованого експерименту**, який проводився в експериментальних школах з навчанням російської мови, новогрецької, мови іврит і ромської мови, перевірено ефективність розробленої методики та навчальних матеріалів. Відзначено позитивну динаміку зростання учнів як компетентних мовців і читачів, їхньої творчої самореалізації у формуванні предметних і ключових компетентностей: здатності здійснювати комплексний філологічний аналіз тексту, створювати вторинні тексти; визначати та критично осмислювати проблеми, поставлені автором; виявляти й аналізувати інформацію на рівні підтексту; оцінювати роль сюжетно-композиційних елементів твору; складати психологічну характеристику героїв з урахуванням художніх деталей; вести діалог у процесі аналізу твору; ефективно працювати в групах; створювати власні усні та письмові висловлювання (повідомлення, виступи, резюме, есе, пости в соціальних мережах).

В учнів експериментальних класів підвищився інтерес до самостійного читання творів художньої літератури та публіцистики; до осмислення культурологічної інформації, уміщеної в текстах, до роботи в проектах культурологічного спрямування; покращалася якість висловлювань з приводу творів літератури, їх проблематики, удосконалилися уміння порівнювати літературні твори з точки зору їхньої теми, ідеї, проблеми, художніх засобів, творчо інтерпретувати художні тексти.

Під час формульованого експерименту було також відкориговано деякі змістові організаційно-структурні компоненти розроблених підручників і посібників, а саме: виявлено й усунуто недоліки в доборі окремих навчальних текстів, творів художньої літератури; компетентнісно орієнтованих завдань, ілюстративного матеріалу.

На **узагальнювально-впроваджувальному етапі** (2020) узагальнено та систематизовано теоретичні положення та практичні результати дослідження; скориговано зміст експериментальних підручників і посібників з навчання мов і літератур національних меншин за результатами апробації, підготовлено й видруковано: підручники «Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас»; «Російська мова і література. Інтегрований курс. 11 клас»; підготовлено до видання рукописи: навчально-методичного посібника «Методика роботи з культурологічними текстами на уроках мови іврит у ліцеї»; практичного посібника: «Методика компетентнісно орієнтованого навчання новогрецької мови і літератури: робота з культурологічними текстами в 10-11 класах»; методичного посібника «Методика компетентнісно орієнтованого навчання ромської мови в школі».

У практику старшої школи впроваджено підручник з інтегрованого курсу російської мови і літератури для 10-11 класів, рукописи навчально-методичного посібника з мови іврит, практичного посібника з навчання новогрецької мови для 10-11 класів і методичного посібника з навчання ромської мови в школі.

Спрогнозовано та виявлено *соціальний ефект* дослідження; зроблено й обґрунтовано висновки щодо ефективності основних результатів дослідження. Вважаємо, що впровадження результатів науково-дослідної роботи за темою «Методика компетентісно орієнтованого навчання мов та літератур національних меншин у ліцеї» сприятиме: оптимізації навчального процесу, трансформації змісту мовно-літературної освітньої галузі в контексті модернізації та реформування української школи; підвищенню якості освіти у відповідності до завдань сучасного етапу розвитку українського суспільства й особистих інтересів і запитів учнів; підтримці та розвитку мов і культур національних меншин, збереженню етнокультурної ідентичності здобувачів освіти, формуванню їх громадянської ідентичності на патріотичних засадах.

Підготовлені навчальні матеріали можуть слугувати методичним підґрунтям для створення компетентісно орієнтованих посібників, підручників з навчання інших мов і літератур з урахуванням їх культурного аспекту.

Вважаємо, що теоретичні та практичні результати дослідження сприятимуть впровадженню інтеграції як пріоритетного напрямку навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї; створенню інтегрованих мовно-літературних курсів для інших національних меншин, що сприятиме підвищенню якості та оптимізації освітнього процесу відповідно до завдань його реформування на компетентісних засадах. Розроблена методика компетентісно орієнтованого навчання мов і літератур національних меншин, визначені концептуальні засади створення експериментальної навчальної та виробничо-практичної літератури можуть слугувати методологічним підґрунтям для розробки інших посібників і підручників, а також у процесі професійної підготовки майбутніх учителів мов і літератур національних меншин, в системі післядипломної педагогічної освіти.

Проміжні результати дослідження пройшли апробацію в експериментальних закладах освіти, з якими укладено відповідні угоди, а також оприлюднено у статтях, розміщених в електронній бібліотеці НАПН України, у виступах на конференціях, семінарах, кругих столах, висвітлено в засобах масової інформації та в соціальних мережах Інтернету.

Соціальний ефект упровадження результатів наукового дослідження підтверджено в довідках від закладів загальної середньої освіти, де відбувалася апробація створених підручників і посібників, засвідченням позитивного впливу на вдосконалення процесу навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї; їх використанням в освітній практиці.

Прикладні результати дослідження

1. Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас : підручник / Фідкевич О. Л., Снегір'ова В. В., Курач Л. І. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 152 с.

2. Російська мова і література. Інтегрований курс. 11 клас : підручник / Фідкевич О. Л., Снегір'ова В. В., Курач Л. І. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 160 с. отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»

(Накази: №551 від 31. 06. 2018 р. – підручник для 10 класу; № 472 від 12. 04.2019 р. – підручник для 11 класу);

3. Навчально-методичний посібник: «Методика роботи з культурологічними текстами на уроках мови іврит у ліцеї» (Бакуліна Н. В) – препринт;

4. Практичний посібник: «Методика компетентнісно орієнтованого навчання новогрецької мови і літератури: робота з культурологічними текстами в 10-11 класах» (Чернухін Є. К.) – препринт;

5. Методичний посібник «Методика компетентнісно орієнтованого навчання ромської мови в школі» (Кондур З. А) – препринт.

Апробація результатів досліджень *здійснювалася* шляхом участі співробітників у 66 науково-практичних заходах, із них 34 - міжнародні:

У 2018р.: у 3-х міжнародних конференціях (м. Київ), у 7 всеукраїнських і регіональних науково-практичних семінарах (м. Київ, м. Одеса, м. Дніпро, м. Ужгород, м. Чернівці), у роботі 3 круглих столів (м. Київ, м. Кременчуг) та інших науково-методичних заходах; 1 співробітник відділу є співорганізатором міжнародного семінару в м. Вільнюс (Латвія);

У 2019 р.: у 6 міжнародних конференціях (м. Київ, м. Одеса, м. Дніпро, м. Чернівці), у 4 міжнародних науково-методичних семінарах (м. Київ, м. Запоріжжя, м. Больцано (Італія); у 5 всеукраїнських науково-методичних семінарах (м. Київ, м. Одеса, м. Ужгород, м. Чернівці); роботі 3 круглих столів (м. Київ, м. Дніпро): 1 співробітник відділу є співорганізатором міжнародного науково-практичного семінару в м. Єрусалім (Ізраїль).

У 2020 р. – у 8 міжнародних конференціях (м. Київ, м. Київ- м. Ужгород- м. Бело-Бяльське (Польща), м. Київ- м. Флоріда (США), м. Київ-м. Єрусалім (Ізраїль), у 7 міжнародних семінарах (м. Київ, м. Київ- м. Тель-Авів, м. Чернівці, м. Запоріжжя); у 8 всеукраїнських і регіональних конференціях (м. Київ, м. Дніпро, м. Біла Церква, м. Львів, м. Вижниця); у 1 міжвузівській онлайн конференції (м. Київ); 2 співробітники відділу взяли участь у Всеукраїнському експерименті за підтримки ОВК ЄС і МОЗ України (наукові експерти); 1 співробітник відділу є співорганізатором 4-х міжнародних круглих столів за підтримки ОВК ЄС і МОЗ України; 2 співробітника є співорганізаторами 2 міжнародних проектів.

Результати дослідження представлено в 16 статтях, у 53 тезах, надрукованих у збірниках матеріалів конференцій, семінарів, форумів.

Цільовими групами користувачів одержаних результатів НДР є: учителі закладів загальної середньої освіти, методисти інститутів післядипломної педагогічної освіти, викладачі та студенти закладів вищої освіти, аспіранти, докторанти та магістри, які досліджують питання трансформації змісту освіти в умовах її реформування.

СПИСОК ОСНОВНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

2018 рік

II. ВИРОБНИЧО-ПРАКТИЧНА ПРОДУКЦІЯ

Методичні посібники

1. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів з мов та літератур етнічних меншин : метод. посіб. / О. О. Першукова та ін. Київ : ТОВ КОНВІ ПРІНТ, 2018. 106 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713248/1/18-09.pdf>
Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки НАПН України (протокол № 10 від 26.10.2017 р.)

III. НАВЧАЛЬНА ПРОДУКЦІЯ

Освітні і навчальні програми

1. Бакуліна Н. В., Фалеса І. Ю. Типова навчальна програма з мови іврит для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти : програми Нової української школи. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713374/1/18tipova-navchalna-programa-z-movi-ivrit.pdf>
Затверджено наказом М-ва освіти і науки України від 21.03.2018 року № 268.
2. Топузов О. М., Засекіна Т. М., Снегір'ова, В. В. Зарубіжна література : Нові навчальні програми для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту, профільний рівень); Методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. URL: https://lib.iitta.gov.ua/714945/1/programa_zarubizhna_literatura_blok.pdf

Підручники

1. Бакуліна Н., Фалеса І. Іврит : підручник для 1 кл. заг. сер. осв. з навч. укр. мовою. Чернівці : Букрек, 2018. 88 с. : іл. URL: https://lib.iitta.gov.ua/712064/1/Ivryt_2018_%D0%9C%D0%9E%D0%9D_%D0%9D%D0%91.pdf
Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 06.07.2018 №734)
2. Снегір'ова В. В. Зарубіжна література. 5 клас : підручник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2018. 160 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/712553/1/18_29_Foreign%20Literature_P-02.pdf
Схвалено для використання в закладах загальної середньої освіти (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Протокол № 22.1/12-Г-840 від 17.09.2018 р.)

Навчальні посібники (навчально-методичні, навчально-наочні посібники, хрестоматії, практикуми, робочі зошити)

1. Бакуліна Н., Риндюк Н., Уманська А. Сторінки єврейського мистецтва України : навч. посіб. для учнів ліцеїв. Київ : Дух і літера, 2018. 256 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717682/1/2_%D0%84%D0%92%D0%A0-%D0%9C%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%A6%D0%A2%D0%92%D0%9E.indd%20FINAL-compressed.pdf
Схвалено для використання в закладах загальної середньої освіти (лист Інституту модернізації змісту освіти від 02.07.2018 №22.1/12 -Г- 464).
2. Н. Бакуліна, О. Андранатій, О. Рабинович. Методичні матеріали проекту «Шорашим» - «Коріння та майбутнє євреїв Діаспори» : авторські розробки та адаптації. Славське, 2018. 32 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/721772/1/%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%A7%D0%95%D0%A1%D0%9A%D0%98%D0%95%20%D0%9C%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%98%D0%90%D0%9B%D0%AB%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%95%D0%9A%D0%A2%D0%90_%D0%A8%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BC_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B02018.pdf
3. Н. Бакуліна, О. Андранатій, О. Рабинович. Шабатний сідур : збірка текстів для проведення Шабату. Славське, 2018. 16 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721776/1/%D1%88%D0%B0%D0%B1%D0%B1%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%B8%D0%B4%D1%83%D1%80v2.1.pdf>
4. Курач Л. І., Фідкевич О. Л. Зошит для контрольних робіт з російської мови 5 клас (для закладів з російською мовою навчання). Київ : «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 36 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713566/1/23-18.pdf>

V. СТАТТІ

Статті у вітчизняних виданнях, що не внесені до переліку наукових фахових видань України

1. Бакуліна Н. В. Методологічні основи оновлення компетентісно орієнтованого змісту навчання мови іврит у ліцеї. *Сучасна освіта: методологія, теорія, практика* : матеріали І всеукр. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 12 квіт. 2018 р. Дніпро, 2018. С. 81–88. URL: https://lib.iitta.gov.ua/711312/1/16.05%20%D0%A1%D1%82_%D0%94%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf; https://690a6833-7626-4322-94cc-6f6bde8377c6.filesusr.com/ugd/e1452f_c447490bccd6495789da42d5c8ea76c2.pdf
2. Курач Л. І., Фідкевич О. Л., Снегірьова В. В. Програма інтегрованого курсу «Російська мова та література» для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою (рівень стандарту). *Всесвітня*

- література в сучасній школі*. 2018. №7. С. 22–33. URL: https://lib.iitta.gov.ua/712505/1/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81_10.pdf
3. Курач Л. І., Фідкевич О. Л. Інтеграція предметів гуманітарного циклу як ефективний засіб розвитку комунікативної компетентності учнів. *Всесвітня література в сучасній школі*. 2018. № 10. С. 48–51. URL: https://lib.iitta.gov.ua/712484/1/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%9A%D1%83%D1%80%D0%B0%D1%87.pdf
4. Снегір'ова В. В., Фідкевич О. Л., Курач Л.І. Методичні рекомендації до інтегрованого курсу «Російська мова та література» (10-11 класи). *Всесвітня література в сучасній школі*. 2018. № 7. С. 34–40. URL: https://lib.iitta.gov.ua/712390/1/%D0%A1%D0%BD%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B0_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5_18.pdf
5. Снегір'ова В. В. , Фідкевич О. Л., Курач Л. І. Календарне планування уроків з інтегрованого курсу «Російська мова та література», 10 клас. *Всесвітня література в сучасній школі*. 2018. № 7. стор. 41–44. URL: https://lib.iitta.gov.ua/712391/1/%D0%A1%D0%BD%D1%94%D0%B3%D1%96%D1%80%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B5.pdf
6. Снегір'ова В. В. Нові імена в програмі зарубіжної літератури для 10 класу. *Всесвітня література в сучасній школі*. 2018. №7. С. 16–19. URL: https://lib.iitta.gov.ua/712380/1/%D0%A1%D0%BD%D1%94%D0%B3%D1%96%D1%80%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B0.pdf
7. Снегір'ова В. Чому в школі важливо вчити читати художні твори, а не вивчати літературу. *Всесвітня література в сучасній школі*. 2018. №9. С. 3–7 URL: https://lib.iitta.gov.ua/712381/1/%D0%A1%D0%BD%D1%94%D0%B3%D1%96%D1%80%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9E%D0%B4%D1%96%D1%81%D1%81%D0%B5%D1%8F.pdf
8. Снегір'ова, В. Школа «чистого искусства» в русской поэзии XIX века. Художественное совершенство лирики Ф. Тютчева и А. Фета. *Всесвітня література в сучасній школі*. 2018. №10. С. 25–31. URL: https://lib.iitta.gov.ua/712565/1/%D0%A1%D0%BD%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B0_%D0%A2%D1%8E%D1%82%D1%87%D0%B5%D0%B2_%D0%A4%D0%B5%D1%82.pdf

VI. МАТЕРІАЛИ І ТЕЗИ КОНФЕРЕНЦІЙ, СЕМІНАРІВ, ФОРУМІВ

Тези доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних заходах, що відбулися в Україні

1. Бакуліна Н. В. Культурологічна компетентність як центральний компонент змісту навчання мови іврит у ліцеї. *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2018 рік* : зб. тез звіт. конф. Київ, 2019. С. 126–127. URL: https://lib.iitta.gov.ua/712807/1/TEZI_BAKULINA_2018_%601.pdf;
2. Курач Л.І. Інтеграція предметів гуманітарного циклу як ефективного засобу розвитку комунікативної компетентності учнів. *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2018 рік* : зб. тез звіт. конф. Київ, 2019. С. 122–123. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713616/1/%D0%9A%D1%83%D1%80%D0%B0%D1%87%20%D0%9B.%D0%86.pdf>
3. Фідкевич О.Л. Інтегрований підхід до навчання мов і літератур національних меншин у підручнику «Російська мова і література» для 10–11 класів. *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2018 рік* : зб. тез звіт. конф. Київ, 2019. С. 125–126. URL: https://lib.iitta.gov.ua/713582/1/%D0%A4%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_2018.pdf
4. Снегір'ова В. В. До проблеми розроблення інтегрованих підручників «Російська мова і література» для 10–11 класів. *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2018 рік* : зб. тез звіт. конф. Київ, 2019. С. 123–124. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713635/1/%D0%A1%D0%BD%D1%94%D0%B3%D1%96%D1%80%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>

2019 рік

III. НАВЧАЛЬНА ПРОДУКЦІЯ

Освітні і навчальні програми

1. Бакуліна Н. В., Фалеса І. Ю. Навчальна програма з мови іврит та читання для 3–4 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою : програми Нової української школи. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717428/1/%21%21%2125mova-ivrit-ta-chitannya-dlya-zzso-z-ukrainskoyu-movoyu-navchannya3_4%D0%BA%D0%BB.pdf
Затверджено Наказом М-ва освіти і науки України від 27 грудня 2018 року № 1461 та від 8 жовтня 2019 року № 1273.

Підручники

1. Бакуліна Н. В. Іврит : підручник для 2 кл. закл. заг. сер. осв. Чернівці : Букрек, 2019. 144 с. : іл. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717034/2/ivryt_22pv.pdf;
https://lib.iitta.gov.ua/717034/1/ivryt_new_x.pdf;

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2019 № 407).

2. Фідкевич О. Л., Снегірьова В. В., Курач Л. І. Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас : підручник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 152 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718313/1/_19-17_.pdf
3. Фідкевич О. Л., Снегірьова В. В., Курач Л. І. Російська мова і література. Інтегрований курс. 11 клас : підручник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 159 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718520/1/19-18%20%28fin%29.pdf>

Навчальні посібники (навчально-методичні, навчально-наочні посібники, хрестоматії, практикуми, робочі зошити)

1. Фідкевич О. Л., Бакуліна Н. В. Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2019. 64 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718165/1/%D0%A4%D0%9E_%D0%91%D0%9D_%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC_%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1.pdf
https://lib.iitta.gov.ua/718165/2/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D0%B3%D1%80_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC_%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BD.pdf

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 04.09.2019 № 1178)

V. СТАТТІ

Статті у виданнях, що внесені до переліку наукових фахових видань України

1. Фідкевич О. Л., Курач Л. І. Реалізація інтегрованого курсу з мови та літератури в школах з навчанням мов національних меншин. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 2 С. 67–72. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/717390/1/10.pdf>

Статті у виданнях, що не внесені до переліку наукових фахових видань України

1. Бакуліна Н. В. Культуровідповідна парадигма єврейського світогляду й освіти. *Україна, українська мова – світ ХХІ століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем* : ел. зб. статей за матеріалами ХІІ всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 25 жовт. 2019 р. Київ, 2019. С. 16–22. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718252/1/Bakulina_%202019_%D0%9A%D0%93%D0%A1%

[D0%9C%20%D0%97%D0%B1%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84_10%20%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB.doc.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/718236/1/%D0%9C%D0%BE%D1%86%D0%B0%D1%80%D1%82%20%D1%96%20%D0%A1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%94%D1%80%D1%96.pdf)

2. Снегір'ова В. В. Ключові компетентності і цінності та їх взаємодія в процесі аналізу художнього тексту (О. Пушкін. «Моцарт і Сальєрі»). *Україна, українська мова – світ XXI століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем* : ел. зб. статей за матеріалами XII всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 25 жовт. 2019 р. Київ, 2019. С. 459–465. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718236/1/%D0%9C%D0%BE%D1%86%D0%B0%D1%80%D1%82%20%D1%96%20%D0%A1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%94%D1%80%D1%96.pdf>
3. Чернухін Є. К. На маргінесі культурно-освітнього життя України: Урми Надазов'я. *Україна, українська мова – світ XXI століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем* : ел. зб. статей за матеріалами XII всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 25 жовт. 2019 р. Київ, 2019. С. 545–551. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718426/1/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%83%D1%85%D1%96%D0%BD2019.pdf>

VI. МАТЕРІАЛИ І ТЕЗИ КОНФЕРЕНЦІЙ, СЕМІНАРІВ, ФОРУМІВ

Тези доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних заходах, що відбулися в Україні

1. Бакуліна Н. В. Культурологічні тексти у навчанні мови іврит у ліцеї. *Проблеми сучасного підручника* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 14 трав. 2019 р. Київ, 2019. С. 9–10. URL: https://lib.iitta.gov.ua/716062/1/Bakulina_tezi_PSP_2019.pdf;
2. Бакуліна Н. В. Міжнародний педагогічний семінар «Повертаємося до коріння – працюємо на благо майбутнього». *Освіта і суспільство*. 2019. №8. С. 5. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717260/1/%D0%93%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D1%82%D0%B0%20%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%20%D1%96%20%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20E2%84%968_2019_c_5_%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf
3. Бакуліна Н. В. Культурологічні тексти як ресурс у формуванні комунікативної компетентності з мови іврит у ліцеях України. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві* : зб. тез всеукр. кругл. ст., м. Київ, 12 верес. 2019 р. Київ, 2019. С. 63–65. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717565/1/%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0%20%D0%9D.%D0%92._tezi_12_09_2019.pdf;
4. Бакуліна Н. В. Виклики та проблеми підготовки та підвищення кваліфікації вчителів мови іврит, історії та культури єврейського народу до компетентнісно орієнтованого навчання учнів. *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики*

- та перспективи* : зб. тез I всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 30 вер. 2019 р. Київ, 2019. С. 5–8. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717272/1/Bakulina_tezil9.pdf;
5. Бакуліна Н. В. Музейна педагогіка як джерело компетентнісно орієнтованого навчання мови іврит у ліцеях України. *Музейна педагогіка в науковій освіті* : зб. тез I всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 28 лист. 2019 р. Київ – Біла Церква, 2019. С. 14–20. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718166/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0_2019_%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf
 6. Бакуліна Н. В. «Єврейський інтерактив» – інноваційна освітня платформа електронного навчання мови іврит і предметів юдаїки. *Реалізація компетентнісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичні і практичні аспекти* : зб. тез наук.-практ. конф., м. Київ, 4 лист. 2019 р. Київ, 2019. С. 40–42. URL: https://lib.iitta.gov.ua/719432/1/zbirnyk_tez_Bakulina_40-42.pdf;
 7. Бакуліна Н. В. Дослідження рівня сформованості культурологічної компетентності ліцеїстів на уроках івриту. *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2019 рік* : зб. тез звіт. конф. Київ, 2019. С. 115–116. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718752/1/Bakulina_tezi_anotoaini2019.pdf;
 8. Кондур З. А. Цифрові ресурси Ради Європи для підтримки вчителів, що викладають ромську мову. Цифрова компетентність вчителя Нової української школи: ел. зб. статей. Київ: Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. С. 40–42. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/716280/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%83%D1%80%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F.pdf>
 9. Курач Л. І., Лоза І. С. Формування лінгвокультурологічної компетентності учнів у процесі навчання мов національних меншин. *Україна, українська мова – світ XXI століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем* : ел. зб. статей за матеріалами XII всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 25 жовт. 2019 р. Київ, 2019. С. 216–218. URL: [http:// https://lib.iitta.gov.ua/718122/1/2019%20KGS_M_12%20conf1.pdf](http://https://lib.iitta.gov.ua/718122/1/2019%20KGS_M_12%20conf1.pdf)
 10. Курач Л. І., Фідкевич О. Л., Лоза І. С. Інтегрований підхід до навчання мов і літератур національних меншин у навчальних закладах України. *Реалізація компетентнісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичні і практичні аспекти* : зб. тез наук.-практ. конф., м. Київ, 4 лист. 2019 р. Київ, 2019. С. 20. URL: <http://undip.org.ua/upload/iblock/1b2/zbirnyk.pdf>

11. Снегір'ова В. В. Реалізація літературної лінії програми «Російська мова та література. Інтегрований курс» в підручнику для 10 класу. *Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи* : матеріали V ювіл. міжнар. наук.-практ. конф., Запоріжжя, 16-17 трав. 2019 р., Запоріжжя, 2019. URL: https://lib.iitta.gov.ua/716523/1/C%D0%BD%D1%94%D0%B3%D1%96%D1%80%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%20%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81.pdf
12. Снегір'ова В. В. Інтегрований курс «Російська мова і література» для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти України. *Проблеми сучасного підручника* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 14 трав. 2019 р. Київ, 2019. С. 112–113. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/716262/1/Snegiryova.pdf>
13. Снегір'ова В. В. Читацька компетентність старшокласників у процесі аналізу художнього тексту. *Сучасний рух науки* : тези доп. VIII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Дніпро, 3-4 жовт. 2019 р. Дніпро, 2019. С. 282–287. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717431/1/%D0%A1%D0%BD%D1%94%D0%B3%D1%96%D1%80%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96.pdf
14. Снегір'ова В. В. Фідкевич О. Л. Розвиток читацької та літературної компетентностей у контексті інтегрованого курсу «Російська мова і література» 10-11 класи. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві* : матеріали I всеукр. наук.-практ. конф., УОВЦ «Оріон», м. Київ, 12 верес. 2019 р. Київ, 2019. С. 102–105. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717546/1/C%D0%BD%D1%94%D0%B3%D1%96%D1%80%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84._%D0%92%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BD%D1%8C.pdf
15. Снегір'ова В. В. Компетентнісна спрямованість інтегрованого курсу «Російська мова та література» для 10-11 класів. *Реалізація компетентнісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичні і практичні аспекти* : зб. тез наук.-практ. конф., м. Київ, 4 лист. 2019 р. Київ, 2019. С. 173–174. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720967/1/tezy_%D0%BC%D0%BE%D1%97.pdf
16. Снегір'ова В. В. Філологічний аналіз тексту у побудові завдань до художнього твору в інтегрованих підручниках «Російська мова та література» для 10, 11 класів. *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2019 рік* : зб. тез звіг. конф. Київ, 2019. С. 114–115. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718848/1/anotoaini_%D0%A1%D0%BD%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%80%D1%91%D0%B2%D0%B0.pdf
17. Фідкевич О. Л. До проблеми реалізації інтегрованого підходу в підручнику «Російська мова і література. Інтегрований курс». 10–11 класи. *Проблеми сучасного підручника* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 14 трав. 2019 р. Київ, 2019. С. 122–123. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/716210/1/Fidkevi4%20%281%29.pdf>

18. Фідкевич О. Л. До проблеми створення інтегрованих мовно-літературних курсів. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі : літні диспути* : матеріали I міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Дніпро, 1-2 серп. 2019 р. Дніпро, 2019. С. 754–759. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/716879/1/WayScience%20%D0%A4%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%281%29.pdf>
19. Фідкевич О. Л., Курач Л. І. Науково-методичне забезпечення мовно-літературної інтеграції у школах з навчанням мов національних меншин. *Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи* : матеріали V ювіл. міжнар. наук.-практ. конф., Запоріжжя, 16-17 трав. 2019 р., Запоріжжя, 2019. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/716881/2/Fidkevych.pdf>
20. Фідкевич О. Л. Особливості оцінювання результатів навчання за новою програмою «Російська мова і література. Інтегрований курс. 10–11 класи». *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи* : зб. тез I всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 30 вер. 2019 р. Київ, 2019. С. 128–131. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/717351/1/Fidkevich%20%281%29%20%281%29.pdf>
21. Фідкевич О. Л. Формувальне оцінювання у контексті інтегрованого курсу «Російська мова і література» (10–11 класи). *Сучасний рух науки* : тези доп. VIII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Дніпро, 3-4 жовт. 2019 р. Дніпро, 2019. С. 516–519. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/717489/1/%D0%A4%D0%86%D0%94%D0%9A%D0%95%D0%92%D0%98%D0%A7%20%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98.pdf>
22. Фідкевич О. Л., Курач Л. І. Концептуальні засади інтегрованого навчання мов і літератур національних меншин у старших класах загальноосвітніх навчальних закладів України. *Розвиток сучасної науки : результати, проблеми, перспективи* : Т. VII : ідентичність і свобода в освіті та науці. Конін, Ужгород, Бельсько-Бяла, Київ, 2019. С. 214–216. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718161/1/%D1%84%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%2C%20%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B0%D1%87%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf>
23. Фідкевич О. Л. До проблеми запровадження в Україні європейського досвіду багатомовності у шкільній освіті. *Україна, українська мова – світ XXI століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем* : ел. зб. статей за матеріалами XII всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 25 жовт. 2019 р. Київ, 2019. С. 507–510. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718761/1/%D1%84%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf>
24. Фідкевич О. Л., Курач Л. І. Результати експериментального дослідження ефективності методики інтегрованого підходу до навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї. *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2019 рік* : зб. тез звіт. конф. Київ, 2019. С. 113–114. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718762/1/anotoaini2019_EF_LK.pdf

2020 рік

III. НАВЧАЛЬНА ПРОДУКЦІЯ

Освітні і навчальні програми

1. Фідкевич.О.Л., Снегірьова В.В. Програма «Російська мова і література.Інтегрований курс.8 клас» (Протокол 23.06.2020.№ 59 засідання Комісії з питань інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи з проблем виховання, розвитку дітей та учнівської молоді у загальноосвітніх навчальних закладах Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України) **позапланова**

Підручники

1. Бакуліна Н. В., Яковлева О. М. Іврит : підручник для 3 кл. закл. заг. сер. осв. Чернівці : Букрек, 2020. 144 с. : іл. URL: http://undip.org.ua/upload/iblock/663/ivrit_3_bakulina_compressed-1.pdf
Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.05.2020 № 655).
позаплановий

V. СТАТТІ

Статті у виданнях, що внесені до переліку наукових фахових видань України

1. Bakulina N. V. Long-distance learning in the globalized world: contemporary tendencies and experience of implementation. *Ukrainian Educational Journal*, 2020. № 3. С. 24–39. (англ. мовою) URL: https://lib.iitta.gov.ua/722063/1/%D0%A3%D0%9F%D0%96_3_2020_%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf;
2. Фідкевич О., Богданець-Білокаленко Н. Зміст і функції багатомовної комунікативної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти з навчанням мов національних меншин. *Український педагогічний журнал*, 2020. № 3. С. 66–74. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722030/1/%D0%A4%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87-%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>
3. Фідкевич О. Л., Бакуліна Н. В. Формувальне оцінювання як інструмент підвищення якості навчання. *Початкова школа*. 2020. № 1 (607). С. 12–14. URL: https://lib.iitta.gov.ua/719116/1/Form_ocin_OF_NB_poch_sh2020.pdf

4. Фідкевич О.Л. Етап цілепокладання у процесі формувального оцінювання: мета, роль і форми актуалізації. *Початкова школа*, 2020. № 3 (609). С. 7–10. URL: https://lib.iitta.gov.ua/721268/1/Fidkevych_Pochatkova_03_2020.pdf

VI. МАТЕРІАЛИ І ТЕЗИ КОНФЕРЕНЦІЙ, СЕМІНАРІВ, ФОРУМІВ

Тези доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних заходах, що відбулися в Україні

1. Бакуліна Н. В. *Робота з культурологічними текстами – шлях до формування культурної виразності ліцеїстів у навчанні мови іврит. Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи* : збірник тез II всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 5 берез. 2020 р. Київ, 2020. С. 16–17. (англ. мовою). URL: https://lib.iitta.gov.ua/719576/1/tezy_internet_konf_05_03_2020_Bakulina.pdf;
2. Бакуліна Н. В. Ефективні прийоми роботи з культурологічними текстами у процесі комунікативно орієнтованого навчання мови іврит у ліцеї. *Сучасна освіта: методологія, теорія, практика* : зб. тез III всеукр. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 12 берез. 2020 р. Дніпро, 2020. С. 204–210. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720974/1/1osvita_2_small_final-204-210%20%28%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0%29.pdf
3. Бакуліна Н. В. *Формування читацької компетентності ліцеїстів у процесі навчання мови іврит. Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство. VIII Волошинські читання* : зб. тез всеукр. наук.-практ. конф. м. Київ, 2020. С. 67–72. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720415/1/%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%D0%A2%D0%95%D0%97_67_72.pdf;
4. Бакуліна Н. В. Формування метанавичок як ціннісно-смісловий орієнтир сучасної освіти. *Україна і світ: ціннісно-сміслові орієнтири розвитку гуманітарно-педагогічної освіти* : зб. тез міжнар. наук.-практ. вебінару, м. Дніпро, 20 трав. 2020 р. Дніпро, 2020. С. 39–45. URL: https://lib.iitta.gov.ua/721262/1/%D0%92%D0%B5%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%80_%D0%91%D0%A5_%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0_39-45.pdf
5. Бакуліна Н. В. *Підручник «Іврит» для 3 класу закладів загальної середньої освіти як модель компетентнісно орієнтованого процесу навчання. Проблеми сучасного підручника* : зб. тез міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (наукове видання), м. Київ, 28-29 трав. 2020 р. Київ, 2020. С. 9–12. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720653/1/tezy_-psp_2020_Bakulina_s9-12.pdf;
6. Бакуліна Н. В. Ефективні інструменти впровадження дистанційного навчання у глобалізованому світі. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта* –

- 2020: глобалізований простір інновацій : зб. тез IV міжнар. інтернет-конф., м. Київ, 28 трав. 2020 р. Київ, 2020. С. 53–55. URL: https://lib.iitta.gov.ua/721042/1/Comparative_2020_web_Bakulina-53-55.pdf;
7. Бакуліна Н. В. Пріоритети розвитку освіти з огляду на глобальні проблеми сучасності. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах* : зб. тез I міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Дніпро, 28–29 трав. 2020 р. Дніпро, 2020. Т. 1. С. 56–59. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720850/1/Bakulina_%D0%A2.1%20-%2028.05.2020-29.05.2020-56-59.pdf;
8. Бакуліна Н. В. Застосування інноваційних технологій у дистанційному навчанні предметів юдаїки. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути* [зб. наук. пр.] : матеріали V міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 03 черв. 2020 р. Київ, 2020. С. 159–172. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720834/1/Bakulina_2020_06_03_tezy-159-172.pdf;
9. Бакуліна Н. В. Результати онлайн опитування вчителів «Потреби, пріоритети та досвід упровадження дистанційного навчання предметів юдаїки у ЗЗСО України». *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути* [зб. наук. пр.] : матеріали VI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 01 лип. 2020 р. Київ, 2020. С. 86–102. URL: https://lib.iitta.gov.ua/721190/1/2020_07_01_tezy_Bakulina_86-102.pdf;
10. Бакуліна Н. В. Єврейське мистецтво як інтегральна складова змісту багатомовної освіти. *Декоративно-прикладне мистецтво Буковини як джерело національної ідентичності України* : матеріали всеукр. онлайн-конф., м. Вижниця, 2 жовт. 2020 р. Вижниця, 2020. С. 19–24. URL: https://lib.iitta.gov.ua/722134/1/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%9E%D0%9A-19-24_%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf
11. Бакуліна Н. В. Слова-символи як духовний код етнокультури: лінгвокультурні зіставлення. *Україна моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки* : зб. тез міжвуз. інтернет-конф., м. Київ, 21 трав. 2020 р. Київ, 2020. С. 15–18. URL: https://lib.iitta.gov.ua/722303/1/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0_15-18.pdf
12. Снегір'ова В. В. Художній твір в інтегрованих підручниках «Російська мова та література» для 10, 11 класів. *Наука, суспільство, освіта: актуальні питання та перспективи розвитку* : зб. тез V міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 12–14 квіт. 2020 р. Харків, 2020. С. 494–498. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/720123/1/%D0%A1%D0%BD%D1%94%D0%B3%D1%96%D1%80%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0%2C%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf>
13. Снегір'ова В. В. Компетентнісна спрямованість інтегрованого курсу «Російська мова та література» для 10-11 класів. *Проблеми сучасного підручника* : зб. тез міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (наукове видання), м. Київ, 28-29 трав.

- 2020 р. Київ, 2020. С. 174–175. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720967/1/tezy_%D0%BC%D0%BE%D1%97.pdf
14. Снегір'ова В. В. Оцінювання навчальних досягнень учнів з літератури в умовах компетентнісного підходу. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах* : зб. тез I міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Дніпро, 28-29 трав. 2020 р. Дніпро, 2020. Т. 2. С. 359–362. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720964/1/C%D0%BD%D1%94%D0%B3%D1%96%D1%80%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9E%D1%86%D1%96%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%94%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%BE.pdf
15. Снегір'ова В. В. Полікультурний аспект вивчення художнього твору. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2020: глобалізований простір інновацій* : зб. тез IV міжнар. інтернет-конф., м. Київ, 28 трав. 2020 р. Київ, 2020. С. 279–281. URL: https://lib.iitta.gov.ua/721049/1/Comparative_2020_web.pdf;
16. Фідкевич О. Портфоліо як технологія формувального оцінювання навчальних досягнень учнів 1-2 класів початкової школи. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи* : зб. наук. пр. Київ: Міленіум. 2020. Вип. 2. С. 163-166. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720008/1/%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%20%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97%20%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8_%D1%84%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%88%20163-166%D1%81%D1%82%D1%80.pdf
17. Фідкевич О. Л. Реалізація принципу текстоцентризму в процесі інтегрованого навчання мов і літератур національних меншин у ліцеї. *Компетентісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи* : зб. тез II всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., м. Київ, 5 берез. Київ, 2020. С. 16-17. URL: https://lib.iitta.gov.ua/719975/1/tezy_internet_konf_05_03_2020_Fidkevich.pdf
18. Фідкевич О. Л. Особливості змісту і структури підручника «Російська мова і література. Інтегрований курс. 10-11 клас». *Проблеми сучасного підручника* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (наукове електронне видання), м. Київ, 28-29 трав. 2020 р. Київ, 2020. С. 183-185. URL: https://lib.iitta.gov.ua/721614/1/tezy_psp_2020_perf-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8B-1-3%2C184-186.pdf
19. Фідкевич О. Л. Формування комунікативної компетентності на уроках інтегрованого курсу «Російська мова і література. 10-11 класи». *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*: зб. тез між нар. наук.-практ. конф., м. Конін – Ужгород – Київ – Херсон, 30 квітня. Конін – Ужгород – Київ – Херсон. Т.VIII. С. 196 -198. URL : https://lib.iitta.gov.ua/720837/1/Rozwoj_April_2020_25.05%20%281%29-

- %D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8B-196-198.pdf
20. Фідкевич О. Л., Богданець-Білоskalенко Н. І. Використання мультимедійних засобів на уроках української мови в початкових класах закладів загальної освіти. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці, бізнесі*: зб. тез V Міжнародної науково-практ. інтернет-конф Київ, 22-23 квітня 2020 р. Видавничий центр КНУКіМ, м. Київ, Україна. С. 309–312 URL: https://lib.iitta.gov.ua/721617/1/20200814_142356-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8B-1%2C3-4%2C311-314.pdf
21. Фідкевич О. Л. Образ української вишиванки в українській поезії: шляхи символізації. *Україна моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки* : зб. тез міжвуз. інтернет- конф., м. Київ, 21 трав. 2020 р. Київ, 2020. С. 122–127. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722319/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8B-123-128.pdf>
22. Чернухін Є. К. Зміст і структура практичного посібника культурологічного спрямування з вивчення новогрецької мови в ліцеї (в 10-11 класах). *Проблеми сучасного підручника* : зб. тез міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (наукове видання), м. Київ, 28-29 трав. 2020 р. Київ, 2020. С. 188–189. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/717156/1/tezy86-188.pdf>
23. Чернухін Є. К. Посібники по новогрецькій літературі в національній школі грецьких політємігрантів. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта - 2020: глобалізований простір інновацій* : зб. тез IV міжнар. інтернет-конф., м. Київ, 28 трав. 2020 р. Київ, 2020. С. 102–104. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721276/1/Comp103-105.pdf>

Тези доповідей на міжнародних науково-практичних заходах, які відбулися за кордоном

1. Снегірьова В. В. К проблеме интеграции в школьном образовании. *Использование инновационных технологий для обеспечения непрерывности обучения родному языку в начальных классах* : материалы науч.-теор. онлайн-конф. респуб. знач. г. Бухара, 29 апр. 2020 г., Бухара, Узбекистан, 2020. С. 16–19. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/720968/1/%D0%A1%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9C%D0%B5%D0%B6%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%20%D0%91%D0%93%D0%A3%2029.04.2020%20%D0%91%D1%83%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B0.%20%D0%A3%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D0%BA%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD.pdf>

2. Фідкевич О. Л., Богданець-Білоskalенко Н. І. Інтегрований підручник «Українська мова і читання. 3 клас» для загальноосвітніх навчальних закладів з польською мовою навчання: особливості змісту і структури: *Использование инновационных технологий для обеспечения непрерывности обучения родному языку в начальных классах* : матеріали науч.-теор. онлайн-конф. респуб. знач. г. Бухара, 29 апр. 2020 г., Бухара, Узбекистан, 2020. С. 13–16. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720971/1/Bogdanetc_Fidkevich_%D0%91%D1%83%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B0.%20%D0%A3%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D0%BA%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD.pdf